

ORAȘUL MEDIEVAL TG. TROTUȘ ÎN LUMINA DATELOR ISTORICO-ARHEOLOGICE

de ALEXANDRU ARTIMON

În istoria social-economică a Moldovei din secolele XIV—XVII un rol însemnat l-a avut așezarea urbană de la Trotuș. Acest lucru se explică prin aceea că orașul era situat în apropierea unei vechi și însemnate ocne de sare și totodată în locul de unde începea drumul care, suind pe apa Oituzului, răspundea în Transilvania la Brețc și de acolo, prin Tîrgul Secuiesc, la Brașov.

Zona în care s-a format orașul se află în depresiunea Trotușului, locuită din cele mai vechi timpuri, după cum o dovedesc cercetările arheologice. Într-adevăr, aici s-au descoperit urmele unor vechi așezări din epoca paleolitică și ne referim la cele de pe dealul Coșna din Tg. Ocna și de la Slobozia Mielului din apropierea municipiului Gheorghe Gheorghiu-Dej¹. Mult mai numeroase sînt descoperirile privind epoca neolitică și le menționăm pe cele de la Podei—Tg. Ocna, Viișoara—Tg. Trotuș, Tuta, Florești, Malu, Gura Văii, Ștefan cel Mare². Descoperiri din epoca bronzului s-au efectuat la Gura Văii, Viișoara—Tg. Trotuș, Răcăuți, Tg. Ocna, Florești, Slobozia Mielului, Ștefan cel Mare³.

O semnificație aparte o reprezintă cercetările arheologice care au documentat existența civilizației traco-geto-dacice de pe Valea Trotușului prin descoperirile de la Slobozia, Tisești—Tg. Ocna, Viișoara—Tg. Trotuș, Ștefan cel Mare, Gura Văii, Bogdănești, Răcăuți⁴.

Descoperirea unor tezaure monetare grecești și romane ne dovedește existența unor relații comerciale ale geto-dacilor cu lumea și

1 Vezi pentru aceste descoperiri pe I. Șandru, în ASUS. Secția a II-a. VII, 1961, 1, p. 215 și urm.; N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *Așezări din Moldova de la paleolitic pînă în secolul al XVIII-lea*, București, 1971, p. 368-369.

2 I. Șandru, *op. cit.*; N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 363-369; C. Buzdugan, în *Carpica*, I, 1968, p. 102-105; C. Mătasă, în *Arheologia Moldovei*, II—III, 1964, p. 1-62; A. Nițu, C. Buzdugan și C. Eminovici, în *Carpica*, IV, 1971, p. 31 și urm.; A. Nițu și C. Buzdugan, în *Carpica*, IV, 1971, p. 95 și urm.; Al. Artimon și C. Eminovici, în *Carpica*, X, 1978, p. 272-273.

3 I. Șandru, *op. cit.*; N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 364-369; C. Buzdugan, *op. cit.*, p. 103-107; C. Buzdugan și C. Eminovici, în *Carpica*, IV, 1971, p. 113 și urm.; Al. Artimon și C. Eminovici, *op. cit.*, p. 273.

4 I. Șandru, *op. cit.*; Anton Nițu și Mihai Zamosteanu, în *Materiale*, VI, 1959, p. 365-381; N. Zaharia, M. Petrescu-Dimbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 364-369; Al. Artimon și C. Eminovici, *op. cit.*, p. 273.

civilizația greacă și romană⁵. De asemenea, cercetările arheologice întreprinse la Tisești-Tg. Ocna au documentat existența aici a unei importante cetăți geto-dacice, identificată ipotetic ca fiind antica *Utiava* din geografia lui Ptolemeu⁶. Această zonă geografică, valea Trotușului avea să constituie drumul cel mai scurt de legătură între Transilvania și Țările de Jos, cale pe care dacii din interiorul lanțului carpatic obișnuiau să o răzbată spre regiunile bogate din răsărit și invers⁷.

Continuitatea de locuire a populației în veacurile următoare, pe aceste meleaguri, este dovedită de descoperirile arheologice întreprinse la Gura Văii, Vișoara — Tg. Trotuș, Ștefan cel Mare, Gheorghe Gheorghiu-Dej, Bogdănești, Oituz și Borzești. Cu acest prilej s-au identificat așezări din secolele IV—V, VI—VII, VIII—IX și X—XI⁸.

Din analiza descoperirilor arheologice enunțate mai sus reiese vechimea și importanța istorică a acestor așezări, faptul că există o permanentă continuitate de locuire determinată și de condițiile prielnice de climă și de bogățiile solului și subsolului.

Cu toate că izvoarele scrise sînt insuficiente pentru a reda mai cuprinzător situația comunităților omenești de aici în secolele XI—XIV, se constată un proces de organizare a vieții economico-sociale caracteristic întregului teritoriu al Moldovei⁹. Acest lucru iese în evidență mai ales odată cu făurirea statului feudal Moldova, la mijlocul veacului al XIV-lea. Din această vreme se constată o creștere a așezărilor sătești, menționate ulterior și în izvoarele scrise. Din rîndul acestora se va detașa acea așezare care se afla situată într-o poziție mai bună geografică, la intersecția unor drumuri comerciale și în apropierea unor locuri bogate în resurse ale solului și subsolului.

În aceste condiții și aflat în preajma celui mai mare depozit natural de sare din Moldova, a luat ființă și s-a dezvoltat în a doua jumătate a secolului al XIV-lea, așezarea cu caracter urban, Tîrgu Trotuș. Așa cum se știe, Tg. Trotuș, a luat numele apei lîngă care era așezat¹⁰.

⁵ Ne referim la descoperirile de la Vișoara — Tg. Trotuș, Grozești, Gura Văii, Buciumi și Pîrgărești. Vezi pentru aceste descoperiri: Bucur Mitrea, în *SCN*, II, 1958, p. 27-29; B. Mitrea, în *SCN*, III, 1960, p. 449-450; B. Mitrea, *SCN*, V, 1971, p. 21 și urm.; C. Buzdugan, în *SCN*, IV, 1968, p. 444-445; *SCIV*, 15, 4, 1964, p. 573-574.

⁶ Al. Vulpe, în *Studii clasice*, VI, 1964, p. 233-246.

⁷ V. Părvan, *Inceputurile vieții romane la gurile Dunării*, București, 1923, p. 174-175.

⁸ I. Șandru, *op. cit.*, p. 221; N. Zaharia, M. Petrescu-Dîmbovița și Em. Zaharia, *op. cit.*, p. 363-369; D. Gh. Teodor, Constantin Buzdugan și I. Mitrea, *Carpica*, II, 1969, p. 309-321; Al. Artimon și C. Eminovici, *op. cit.*, p. 273-274. Un repertoriu asupra descoperirilor din aceste așezări vezi la I. Mitrea, în *Carpica*, XII, 1980, p. 130-136.

⁹ Victor Spinei, *Moldova în secolele XI—XIV*, București, 1982, p. 55-290.

¹⁰ Originea numelui este controversată. Forma veche a numelui, așa cum apare el în actele slave ale secolului al XV-lea, este „*Totruș*”, în ungurește, la 1466: „*Táthros*”. Din această formă a rezultat, prin metateză forma actuală Trotuș (vezi C. C. Giurescu, Tîrguri sau orașe și cetăți moldovene din secolul al X-lea pînă la mijlocul secolului al XVI-lea, București, 1967, p. 307, nota 11). După N. Iorga, *Totruș, Tatros*, pare să însemne „riul tătăresc” de la tătari, cărora le aparținea Moldova (N. Iorga, „Privilegiile sangailor de la Tg. Ocna”, București,

Prima mențiune documentară a Troțușului apare în privilegiul comercial acordat de domnitorul Moldovei Alexandru cel Bun, negustorilor lioveni la 6 octombrie 1408. În acest document se arată că negustorii lioveni care duc postav la Brașov trebuie să plătească „la vama principală în Suceava, de grivnă trei groși, iar în Bacău, de grivnă un gros și jumătate, iar în Troțuș de grivnă un gros și jumătate. Iar cînd se vor întoarce, de fiecare povară, la Troțuș, cîte doi groși, iar la Bacău de fiecare povară cîte doi groși”¹¹. Tg. Troțuș mai apare menționat și în privilegiile comerciale ulterioare din 18 martie 1434¹², 29 iunie 1456¹³ și 3 iulie 1460¹⁴.

În secolul XV Troțușul se transformase într-un centru înfloritor meșteșugăresc și comercial. În această perioadă negustorimea din oraș a început să concureze cu brașovenii care făceau comerț în aceste locuri. Astfel, la 26 mai 1435 domnitorul Moldovei, Ștefan Voievod, a poruncit judecătorilor săi din Troțuș să vegheze ca să nu mai fie împedicați și păgubiți negustorii brașoveni¹⁵. Din cele relatate reiese că orașenii din Troțuș erau nemulțumiți de avantajele acordate de domnie negustorilor străini și de concurența lor. Acest proces istoric a avut loc atunci cînd în orașele din Moldova (printre care și Troțușul), se dezvoltase într-o măsură însemnată meșteșugurile și comerțul și cînd asistăm la o maturizare a orașenilor, ceea ce va determina o luptă pentru piață dintre negustorii localnici și cei străini.

De asemenea, menționăm că Troțușul a fost sediul celor mai vechi și celor mai puternice exploatari organizate a sării în Moldova, începînd din secolul al XIV-lea și pînă către sfîrșitul secolului al XVII-lea, cînd avea să cedeze întăietatea Tîrgului Ocna¹⁶.

La 1466, Troțușul este desemnat „oraș”, într-o însemnare de pe o copie a traducerii bibliei în limba maghiară, copie făcută în acest centru de către ungurii husiți refugiați în Moldova¹⁷.

Existența unor grupuri etnice (unguri și germani) pe teritoriul Moldovei, în secolul care a precedat formarea statului moldovenesc, este dovedită și de izvoarele scrise. Cele mai vechi dovezi despre așezarea populației germane și ungurești în sud-vestul Moldovei, datează, încă din anul 1234¹⁸. Aceste grupuri etnice s-au așezat de obicei în

1915, p. 245-263). Unii cercetători arată că Troțușul (riu. cu izvorul în Transilvania) ar fi sinonim cu Bistrița (Radu Rosetti), dar Al. Philippide, în *Originea românilor*, vol. II, p. 369 nu găsește în limba maghiară decît adj. tartos, durabil, perseverent, ce l-a determinat pe Iorgu Iordan să arate că acesta a suferit ușor metateza lui „r”, spre a deveni „tartos”, iar mai tîrziu la românii, tratos (troțuș) (vezi Iorgu Iordan, *Toponimla românească*, 1963, p. 123).

11 M. Costăchescu, *Documente moldovenești înainte de Ștefan cel Mare*, II, Iași, 1932, p. 631.

12 *Ibidem*, p. 669.

13 *Ibidem*, p. 789.

14 I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, II, p. 274.

15 M. Costăchescu, *op. cit.*, vol. II, p. 677.

16 D. Vitcu, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie*, XI, Iași, 1974, p. 10.

17 M. Dan, *Cehi, slovaci și români în veacurile XIII—XVI*, Sibiu, 1944, p. 101, nota 62.

18 Hurmuzaki, *Documente*, I, p. 132.

localități fondate anterior de băștinași. Distrugerea episcopiei cumaniilor prin invazia tătară din 1241 și perioada tulbură care a urmat ocupării acestor ținuturi de la nordul Dunării de către mongoli, au determinat și plecarea acestor elemente coloniste venite din Transilvania. Ele au revenit mai târziu, probabil, în prima jumătate a secolului XIV.¹⁹

Și la Troțuș s-au stabilit grupuri etnice de unguri și germani, menționate și în izvoarele scrise.²⁰

În vremea domniei lui Ștefan cel Mare, Troțușul ajunsese unul din centrele cele mai importante în ce privește exploatarea sării. La 1502 domnitorul Moldovei, întărea un privilegiu acordat anterior ctitoriei sale de la Putna, anume, „să aibă în fiecare an de la ocna noastră de la Troțuș, cite o sută cincizeci de drobi de sare”²¹. Mai târziu, un călător străin, Pietro Diodato, arată importanța acestei bogății pentru oraș și economia Moldovei. El menționa la 1641 că „am vizitat Tg. Troțuș așezat într-o vale între munții Carpați. Natura l-a înzestrat cu materia cea mai necesară, cea mai plăcută pentru neamul omenesc, deoarece în jurul acestui oraș se găsesc ocne de unde se scoate sare în cantitate așa de mare, încât este dusă în tot cuprinsul Moldovei, în Rusia, în Turcia și în alte țări. Se transportă pe Dunăre și apoi de pe Dunăre pe M. Neagră pînă la Constantinopol. Toată această sare aparține domnului...”²².

Din analiza datelor prezentate mai sus reiese vechimea și importanța pe care a avut-o acest oraș în istoria Moldovei. În același timp trebuie să arătăm că există încă multe aspecte necunoscute din trecutul acestui centru urban și care se referă la geneza și evoluția lui istorică.

În vederea clarificării acestor probleme se impunea efectuarea unor cercetări arheologice în vatra veche a orașului, iar pentru ca rezultatele să fie concludente trebuia să cunoaștem, în prealabil, unde se află astăzi această zonă geografică.

Izvoarele scrise ce ni s-au păstrat (cronici, acte, informații ale unor călători străini) sînt insuficiente pentru clarificarea acestor lucruri.

Unele informații despre oraș și poziția sa, numărul locuitorilor și al construcțiilor sînt consemnate în memoriile unor călători străini ce au venit în Moldova și-au poposit și în Tg. Troțuș.

În secolul XVI se menționa că „se pot înșira pe nume cîteva locuri mai însemnate, adică cetăți și orașe din Moldova. Acestea sînt Suceava, Hotin, Neamț, Cetatea Nouă a Romanului, Cetatea Iași, Vaslui, Soroca, Orhei, Troțuș...”²³.

¹⁹ V. Spinci, op. cit., p. 199.

²⁰ Vezi M. Costăchescu, *Documente moldovenesti de la Ștefăniță Voievod*, Iași, 1943, p. 487; Hurmuzaki, *Documente*, II, p. 5, p. 698; *Documente*, A, Veacul XVI, vol. IV, p. 12; V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, p. 210-212; *Documente*, A, Veacul XVI, vol. IV, p. 245.

²¹ I. Bogdan, op. cit., I, p. 93.

²² Călători străini despre țările române, București, 1973, V, p. 248.

²³ Călători străini despre țările române, I, București, 1968, p. 198-199.

La 1542 se arăta că Petru Rareș se afla la Tîrgu Trotuș²⁴. De asemenea, la 1562 se releva că o oaste se afla cantonată la Tg. Trotuș, sub comanda lui Nicolae Lugovici cu 700 de oameni²⁵. Călătorul străin Ioan Czîmor Decsi de Boranya se referea în 1587 la „tîrgul moldovenesc Trotuș unde slujbașii voievodului ne-au găzduit și ne-au ospătat destul de bine din porunca sa, cu locuință, cu hrană și cu băutură”²⁶.

O semnificație aparte o reprezintă descrierile călătorului străin Bernardino Quirini, venit în Moldova la 1589 și care arăta că „am vizitat de asemenea orașul Trotuș în care sînt cu totul 3 500 de familii de unguri și sași. Aici e numai o biserică încăpătoare de piatră cu podocabe de altar trebuitoare, potire, discuri de argint și o cruce de aramă aurită”²⁷. Se observă faptul că acest misionar catolic nu avea nici un interes să se refere la marea majoritate a populației românești, de rit ortodox, care nu intrau în calculele lui.

În relatarea misionarului catolic Andrei Bogoslavič la 1623 se menționează că „în acea provincie (Moldova) mai este o localitate cu numele Trotuș, așezată la poalele munților Transilvaniei; acolo este o biserică de a noastră și sînt 70 de case de unguri catolici cu preotul lor. Mai sînt și alții..., schismatici români și luterani”²⁸.

O descriere asupra acestui oraș o avem și de la călătorul Paolo Bonici în relațiunea sa asupra Moldovei din 1632. El arăta că „de la Piatra se poate lăsa drumul mare al Bacăului și se poate merge pe jos, prin pădure, pînă la Trotuș, fiind cam vreo 48 de mile. În apropierea Trotușului trece un rîu care își ia numele de la orașul Trotuș; acest oraș poate avea în jurul a 400 de case... La două mile depărtare de acest oraș este o ocnă de sare foarte albă cînd este pisată... și acea ocnă produce domnului un venit de 15 000 scuzi pe an”²⁹.

La 1640 Bartolomeo Bassetti se referea și la Trotuș arătînd că sînt 22 case de catolici cu 100 de suflete și 45 case de schismatici (ortodocși) cu 133 de suflete. Mai menționa existența unei biserici catolice și a două biserici de ale românilor, iar la o depărtare de două mile era o altă biserică, unde n-a mai rămas acum decît zidurile³⁰.

Călătorul străin Pietro Diodato arăta la 1641 că în acest oraș sînt 30 de case de români cu 160 de suflete, 94 catolici și 28 copii³¹.

Dintre toate descrierile făcute asupra orașului cea mai completă și amplă o avem de la călătorul străin Bandini venit în Moldova la 1646. El arăta că orașul odinioară era mai spre răsărit cu o jumătate de milă ungurească, unde se mai zăreau atunci pereții ruinați ai templului catolic³². De asemenea menționa că de la acest oraș, întregul district se chema al Trotușului, că erau 30 de case cu 125 suflete. El se referă

24 *Ibidem*, I, p. 390.

25 *Ibidem*, III, p. 200.

26 *Ibidem*, III, p. 214.

27 *Ibidem*, IV, p. 39.

28 *Ibidem*, V, p. 6.

29 *Ibidem*, V, p. 19-20.

30 *Ibidem*, V, p. 186.

31 *Ibidem*, V, p. 249.

32 V. A. Urechia, *Codex Bandinus*, București, 1895, p. 52.

numai la populația catolică. În ce privește bogăția de bază, *sarea*, Bandini arată că laapusul orașului este groapa de sare, pe coasta unui munte, la poale este un sat ce are pînă la 300 de case, ale cărui locuitori, nu plătesc bir, decît scot sare pentru domnitorul Moldovei³³. „Din această ocnă se întrebuintează sarea nu numai în Moldova, ci și în Rusia, Podolia, Ucraina, Turcia și Tartaria se exportă; natura acestei sări este cu mult mai tare (e mai sarată) ca sarea de mare, încît ajunge puțină pentru a săra bucatele și pîinea”³⁴.

Din cele menționate mai sus reiese că vatra veche a orașului s-ar fi aflat între actualul teritoriu al comunei Tg. Troțuș și Municipiul Gheorghe Gheorghiu-Dej, pe malul stîng sau pe cel drept al Troțușului.

În această zonă s-au întreprins în anul 1975 cercetări arheologice de suprafață în vederea verificării informației lui Bandini că orașul vechi s-ar fi aflat în vremea sa la o jumătate millă ungurească mai spre răsărit, considerînd că actuala comună Tg. Troțuș era atunci orașul în care a poposit misionarul catolic. Cu toate eforturile noastre, nu am reușit să identificăm nici un fel de urme arheologice care să se refere la vatra veche a orașului Troțuș.

Mult mai fructuoase au fost cercetările întreprinse pe teritoriul actualei comune, situată pe malul stîng al Troțușului. Inițial au fost efectuate unele sondaje în curtea dispensarului sanitar și a bisericii catolice și care s-au soldat cu descoperirea unor vestigii istorice din secolele XVII—XIX.

Cercetările au continuat în partea de nord a localității, la locul „Tarna Nouă (fig. 1). Aici, în secolul XIX au fost depistate urme de construcții, cărămizi și ceramică. În chestionarul întocmit de Odobescu la 1871 se releva în zona actuală a Tg. Troțuș, la locul Tarna Nouă existența a numeroase „urme de beciuri”³⁵.

Primele investigații arheologice le-am întreprins în 1976 și ele au continuat an de an, iar rezultatele au fost deosebit de concludente asupra trecutului istoric al orașului Tg. Troțuș³⁶.

În perioada anilor 1976—1981 au fost trasate în această zonă un număr de zece secțiuni dispuse astfel încît, în funcție de formele de teren, dar și de posibilitățile reale de lucru, să se obțină cît mai multe date și observații privind așezarea medievală de aici (fig. 2). Întrucît prezentarea fiecărei secțiuni în parte a făcut obiectul rapoartelor anuale de cercetare, de această dată, credem că este mai oportun să ne oprim, pe rînd, asupra observațiilor stratigrafice și mai ales asupra complexelor și materialelor arheologice descoperite aici în cele șase campanii de săpături de pînă acum.

Stratigrafia locului pe care l-au cuprins cercetările noastre de pînă acum de la Tg. Troțuș este relativ necomplicată. Baza săpăturii este,

³³ Ibidem, p. 53.

³⁴ Ibidem, p. 54-55.

³⁵ Chestionarul lui Al. Odobescu, manuscris, Academia R.S.R., M, SSE/223 — 1871, p. 392.

³⁶ Rezultatele cercetărilor arheologice au fost comunicate la sesiunile de rapoarte de la Oradea, Tulcea, Brașov și Vaslui.

fără excepție, reprezentată de solul viu de culoare galben-murdar. La partea superioară a solului viu și fără ca pînă în prezent să fi aflat un complex anumea căruia să-i aparțină sau să se înscrie într-un strat continuu de cultură, au apărut în anumite porțiuni fragmente ceramice neolitice atipice. Urmează un strat de pămînt de culoare cenușiu deschis corespunzător nivelului de locuire de la sfîrșitul secolului al XIV-lea — secolul XV. Stratul imediat următor, de culoare cenușiu închis, destul de bogat în materiale arheologice, corespunde nivelului de locuire de la începutul secolului al XVI-lea și pînă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea.

În sfîrșit, deasupra acestui strat, în care numai la bază apare un material arheologic unitar (sfîrșitul secolului XVII) în rest el fiind destul de amestecat (probabil din cauza lucrărilor agricole, care au ajuns uneori pînă la circa 0,40 m adîncime), se găsește stratul arabil actual (fig. 3-a).

Cercetările arheologice întreprinse la cele zece secțiuni au avut ca rezultat descoperirea a patrusprezece locuințe, a unor cuptoare și gropi menajere, cît și a fundațiilor unei biserici și a unui cimitir medieval din secolele XIV—XVII (fig. 2).

Pe baza analizei stratigrafice, a materialului arheologic recuperat, complexele de locuire pot fi încadrate cronologic în două mari etape istorice : secolele XIV—XV și XVI—XVII.

AȘEZAREA DIN SECOLELE XIV—XV

Săpăturile metodice din anii 1976—1981 au permis constatarea existenței aici a unei așezări medievale de la sfîrșitul secolului al XIV-lea și secolul al XV-lea. Din această vreme s-au depistat 7 locuințe, din care au fost cercetate integral numai 4. De asemenea, s-a descoperit un cuptor de uz casnic și două gropi menajere (fig. 2).

Cercetările din 1981 au dus la descoperirea fundațiilor unei biserici, ridicată, probabil, în secolul XV³⁷. Descriem în continuare complexele de locuire.

Locuința nr. 13 a fost descoperită în secțiunea IX și e de formă rectangulară, cu lungimea de 3,50 m și lățimea de 3,00 m³⁸. În colțul de sud-est se afla vatra, de formă ovală și destul de arsă, iar adîncimea pînă la baza locuinței varia între 1,30 și 0,80 m față de nivelul actual de călcare (fig. 3-b). Din observațiile efectuate a reieșit că locuința a fost construită în tehnica paiantei, la sfîrșitul secolului al XIV-lea, după cum o dovedesc fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție. În a doua jumătate a secolului al XV-lea locuința a suferit un puternic incendiu, acest lucru reieșind în evidență din masa enormă de cărbuni și chirpici ars.

³⁷ Deoarece biserica n-a fost decît parțial cercetată, nu emitem concluzii definitive asupra datării monumentului.

³⁸ Numerotarea locuințelor s-a făcut în ordinea cercetării lor și în funcție de vechimea lor istorică.

În umplutura pământului scos din locuință s-au găsit numeroase obiecte, printre care ceramică caracteristică celei de a doua jumătăți a secolului al XV-lea³⁹.

Tot aici s-au găsit și numeroase bucăți de zgură și lupe provenind de la un cuptor de redus minereuri, datînd din secolul XV și care se afla în imediată apropiere a locului cercetat.

Locuința nr. 3, descoperită în secțiunea II de formă rectangulară cu laturile de 4,25 m lungime și 3,65 m lățime, avea în partea de sud vatra, de formă ovală, și cu o grosime a arsurii de 3 cm. Întreaga suprafață a locuinței a fost mistuită de un puternic incendiu, așa cum o dovedește arsura puternică, de 5 cm ce se afla pe podeaua ei. Locuința a fost construită în tehnica paiantei, la începutul secolului al XV-lea și a dăinuit pînă în a doua jumătate a aceluiași veac (fig. 4-a)⁴⁰.

Locuința nr. 6, descoperită în secțiunea III, de formă rectangulară, cu laturile de 10 m lungime și de 8 m lățime a fost construită în prima jumătate a secolului al XV-lea, așa cum reiese din fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție.

În cuprinsul locuinței s-au găsit resturi de birne carbonizate provenind de la construcția ei.

De asemenea, menționăm că în umplutura locuinței s-au găsit fragmente ceramice și obiecte de fier (cuie, piroane, cuțite) din secolul XV.

O semnificație aparte o reprezintă descoperirea în această locuință a unei monede pe podeaua construcției, la adîncimea de 0,50 m, fiind emisă de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432).

Locuința a fost distrusă în a doua jumătate a secolului al XV-lea, așa cum reiese din materialul arheologic recuperat din umplutura pământului scos din această construcție (fig. 5)⁴¹.

Locuința nr. 2, descoperită în secția I, nu a putut fi cercetată decît în mică parte, condiții obiective împiedicînd dezvoltarea săpăturii aici. Locuința a fost construită în secolul XV, probabil, în prima jumătate a acestui secol și a fost incendiată în a doua jumătate a aceluiași veac⁴².

În cadrul cercetărilor întreprinse în perioada 1976—1981 au fost depistate și alte locuințe din secolele XIV—XV, dar care n-au fost dezvelite complet din motive obiective.

Cuptorul din secolul XV, descoperit în secțiunea VIII, avea o formă alungită cu o groapă de deservire în lungime de 1,30 m⁴³. Bolta cup-

³⁹ O descriere detaliată asupra acestei construcții și a materialului arheologic recoltat aici vezi la Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperirilor arheologice din 1981*, raport susținut la sesiunea de la Vaslui în 1982.

⁴⁰ Al. Artimon, *Raport preliminar de cercetare arheologică de la Tg. Trotuș* pe 1977.

⁴¹ Al. Artimon, *Raport preliminar de cercetare arheologică de la Tg. Trotuș* pe 1978.

⁴² Al. Artimon, *Raport preliminar de cercetare arheologică de la Tg. Trotuș* pe 1976.

⁴³ Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperirilor arheologice din 1981*, în *Materiale*, XVI (sub tipar).

torului păstrată, măsura 5 cm., iar înălțimea lui era de 30 cm față de nivelul vetrei. În umplutura pământului scos din interiorul cuptorului s-au găsit fragmente ceramice din secolul XV, oase de animale și păsări și un nasture globular (fig. 4-b).

Cuptoare de acest tip au fost descoperite și la Suceava, datele în prima jumătate a secolului al XV-lea ⁴⁴.

Groapa menajeră nr. 1, descoperită în secțiunea V, avea o adâncime de 0,90 m față de nivelul vechi de călcare. Din umplutura gropii s-au scos la iveală fragmente ceramice datind de la sfârșitul secolului al XIV-lea — prima jumătate a secolului al XV-lea ⁴⁵.

Groapa menajeră nr. 2, de forma unui clopot, descoperită în secțiunea VII ⁴⁶, avea o adâncime de 1,50 m față de nivelul actual de călcare. În umplutura pământului scos din groapă s-au găsit fragmente ceramice, bucăți de chirpici, pietre și cărbuni. De asemenea, s-a descoperit o monedă de aramă care din cauza gradului înaintat de uzură nu ne-a permis să descifrăm emitentul ei. Se observa pe aversul ei un cap de bour, iar pe revers citeva bare orizontale. Considerăm că moneda face parte din emisiunile moldovene ale primei jumătăți a secolului al XV-lea.

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Troțuș au avut ca rezultat descoperirea unei biserici și a unui cimitir medieval. Într-adevăr, în campania de săpături arheologice din 1981, în secțiunea X s-au descoperit fundațiile unei biserici formate din bolovani de riu, legați cu mortar și s-au cercetat 15 morminte (fig. 2 ; fig. 4-c).

Cu toate că cercetările sînt abia la început, opinăm că biserica găsită aici, a fost construită în secolul XV ⁴⁷.

Inventoryul descoperit în locuințe și în stratul de cultură corespunzător secolelor XIV—XV este deosebit de bogat, fiind format din ceramică, obiecte de fier și citeva monede.

Desigur, categoria cea mai bogată de descoperiri o constituie ceramica. În stratul de cultură corespunzător sfîrșitului secolului al XIV-lea și începutul secolului al XV-lea au fost găsite numeroase fragmente ceramice. După tehnică, compoziția pastei, ardere și forme, ceramica se împarte în două categorii.

Cele mai numeroase sînt lucrate dintr-o pastă cărămie și mai rar cenușie, avînd un lut de bună calitate, în compoziția căruia intră un nisip cu mici pietricele, precum și a unor granule de calcar. Bine frămîntată, pasta este totuși grosieră, fapt ce face ca pereții vaselor să aibă grosimi mai mari decît cei ai vaselor modelate din pastă de foarte bună calitate.

Fragmentele ceramice aparțin unor vase — borcan, castroane, și sînt de diferite tipuri după felul buzei, îngroșată la margine, cu gîtul puțin profilat, sau cu buza relativ înaltă cu o nervură la exterior, iar

44 *Materiale*, VI, p. 695.

45 Al. Artimon, în *Materiale*, XIV, p. 598-599.

46 Al. Artimon, în *Materiale*, XV, (sub tipar).

47 Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Troțuș în lumina descoperii arheologice din 1981*, Vaslui, 1982 (manuscris).

în interior o șănțuire pentru capac. Decorul folosit este format din linii orizontale, adâncite și trasate inegal pe pîntecul vaselor cu ajutorul unui instrument cu virful rotunjit. Răspîndirea acestui decor, împreună cu suita de caneluri orizontale și paralele trasate uniform pe corpul vasului este cauzată de generalizarea folosirii roatei rapide ce ușura execuția unui astfel de decor și contribuia la standardizarea produselor ceramice (fig. 6 ; fig. 7).

Cea de a doua categorie ceramică găsită în acest nivel de locuire o reprezintă vasele lucrate dintr-o pastă de foarte bună calitate în amestecul căreia s-a folosit un nisip fin. Lucrate la roată rapidă, această ceramică are pastă bine frământată, vasele prezentînd în spîrtură un aspect compact, fără spații goale. În cadrul acestei categorii ceramice se întîlnesc vase ce au culoarea uniform cenușie pe toată suprafața lor, iar altele au o culoare mai închisă, aproape neagră, ca urmare a acoperirii acestor exemplare cu o angobă foarte subțire, fapt ce a dat ambelor fețe ale vaselor și mai ales celei exterioare, o culoare mai închisă față de miez.

Fragmentele ceramice din această categorie aparțin unor vase lucrate din pastă cenușie fină și provin de la o cană cu gura trilobată, ulcioare, pahare, castroane cu analogii în descoperirile de la Bacău⁴⁸, Baia⁴⁹, Iași⁵⁰, Suceava⁵¹, Roman⁵².

Ea se caracterizează printr-un decor imprimat cu ajutorul roțiței dințate sau a ruloului sculptat cu diferite motive.

Printre fragmentele ceramice găsite la Tg. Trotuș, decorate cu roțița dințată, menționăm unul ce provine de la o cană lucrată din pastă cenușie fină și prezintă o suită neîntreruptă de ramuri de brad, dispuse constant în poziție verticală. Acest motiv denumit ca atare „brăduț” a fost descoperit la Suceava⁵³, la Roman⁵⁴ și în alte centre orășenești din Moldova (fig. 8/1).

Un alt fragment ceramic ce provine de la o cană, lucrată dintr-o pastă foarte bine frământată, de culoare cenușie este decorată cu linii paralele verticale, întrerupte de X-uri duble imprimate cu roțița și după care urmează o bandă de linii în val (fig. 8/2). Exemplare aproape asemănătoare au fost descoperite la Suceava⁵⁵ și Baia⁵⁶.

O descoperire deosebită o reprezintă găsirea la Tg. Trotuș a unui fragment ceramic provenind de la o cană cu gura trilobată și care are

48 Al. Artimon și I. Mitrea, în *Carpica*, 1976, p. 200-217.

49 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *Orașul medieval Baia, în secolele XIV—XVII*, Iași, 1980, p. 111-122.

50 Al. Andronic, Eugenia Neamțu și M. Dinu, în *Arheologia Moldovei*, V, p. 210-218.

51 M. D. Matei, *Contribuții arheologice la istoria orașului Suceava*, București, 1963, p. 131-160.

52 M. D. Matei, I. Chiteșcu, în *Dacia*, N.S., X, 1966 p. 298-307 ; Ibidem, în *Studii și materiale de muzeografie și istorie militară*, București, 1, 1968, p. 41-44.

53 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 146-147.

54 M. D. Matei, I. Chiteșcu, în *Studii...*, 1, 1968, p. 43-44.

55 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 148-149, fig. 26/9 și 27/12.

56 Eugenia Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 105, fig. 62/8.

culoarea cenușie mai închisă, aproape neagră, ca urmare a acoperirii cu o angobă subțire, fapt ce a dat ambelor fețe ale vasului și mai ales celei exterioare, o culoare mai închisă față de miez. Decorul acestuia este caracterizat prin motivul șampilat cu figuri în relief, realizat cu un rulo, pe care au fost săpate în negativ diferite figuri. Între două rânduri de puncte pătrate, adâncite și compus dintr-un fond de plasă se află două semne cu caracter gotic, înalte de 22 mm și late de 4 mm. Fără a putea preciza în stadiul actual al cercetărilor dacă aceste semne reprezintă sigur litere sau cifre și nici sensul lor, nu ne scapă constatarea că este vorba de o inscripție a cărei descifrare ar aduce noi dovezi în înțelegerea acestor materiale (fig. 8/3).

Descoperiri similare s-au întreprins și la Roman⁵⁷, dar care prezintă mai multe tipuri și variante.

De asemenea s-au găsit și fragmente ceramice lucrate din pastă cenușie fină cu decor format din linii ce se întretaie și formează triunghiuri (fig. 8/4). Asemenea obiecte s-au descoperit și la Bacău, din care unele și pe ceramică roșie fină⁵⁸.

Ceramica din această categorie a fost atribuită de unii cercetători unor coloniști străini, germani veniți și la Troțuș la sfârșitul secolului al XIV-lea⁵⁹.

În cadrul cercetărilor efectuate la Tg. Troțuș s-au scos la iveală și numeroase fragmente ceramice din prima și a doua jumătate a secolului XV. Sînt tipuri cunoscute de vase găsite și în alte centre orășenești din Moldova, la Suceava, Bacău, Iași etc.

Menționăm descoperirea unor oale-borcan, căni cu o toartă, capace, pahare, castroane și în care predomină ceramica roșie și mai puțin cea cenușie (fig. 6/1-8)⁶⁰. Din a doua jumătate a secolului XV s-au găsit și câteva fragmente ceramice smălțuite, de import, probabil din Transilvania (fig. 6/6, 7, 9).

În cadrul așezării din secolele XIV—XV, s-au găsit și numeroase obiecte de fier: cuie, piroane, cuțite, dălțițe, undițe, vîrfuri de săgeți (fig. 9).

De asemenea s-a găsit și o sapă de formă trapezoidală, avînd marginile de la partea inferioară ușor rotunjite. În partea de mijloc, în interior are o nervură puternic profilată. La partea superioară are un manșon rotund pentru prinderea cozii din lemn (fig. 9/5).

Tot din această vreme datează un nasture globular, cit și un inel de argint, avînd veriga lipită pe dosul plăcii și fiind incizată cu două dungulițe paralele. Pe placa, dreptunghiulară și cu laturile perlate era aplicat un cristal de rocă, fixat în rama de argint și care nu s-a mai găsit. Laturile dreptunghiului au dimensiunile de 20×14 mm, iar veriga este lată de 5 mm și cu diametrul de 20 mm. Greutatea totală a

57 M. D. Matei, L. Chilescu, în *Studii...*, 1, 1968, p. 44-45.

58 Al. Artimon și I. Mitrea, *op. cit.*, p. 213, fig. 18/1, 2; p. 217, fig. 18/7.

59 M. D. Matei, *op. cit.*, p. 131 și urm.; M. D. Matei, în *Dacia*, N.S., VI,

p. 357 și urm.

60 Vezi Al. Artimon, în *Materiale*, XIV, p. 601, fig. 5/1—9; Al. Artimon, *Materiale*, XV, sub tipar; Ibidem, *Materiale*, XVI (manuscris).

inelului este de 4,55 g și are un titlu al argintului de 750‰ (fig. 8/5). Inelele de tipul ce au cușeta completată cu mici brichete de granule din argint, dau obiectului trăsături ale vechii arte a orfevrieriei bizantine.

Inele asemănătoare au fost găsite la Măicănești⁶¹ (datate la sfârșitul secolului al XIV-lea — începutul secolului al XV-lea), Cotu Morii—Pocricani⁶² (secolul XV) și Drobeta-Turnu Severin⁶³ (secolul XV).

Monede. În așezarea din secolele XIV—XV s-au descoperit și monede. Dintre acestea au putut fi identificate numai câteva, restul fiind foarte uzate sau, din cauza umidității excesive a solului, chiar cu totul deteriorate.

Menționăm găsirea în secțiunea II, a unei monede anepigrafice emise de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432).

De asemenea, în locuința nr. 6 din secțiunea III, pe podea, s-a găsit o monedă anepigrafă de aramă, mult uzată și care a fost emisă de domnitorul Moldovei, Alexandru cel Bun (1400—1432).

În stratul de cultură aparținând acestor vremuri s-a găsit, în secțiunea V, o monedă emisă de domnitorul Moldovei, Iliaș Voievod. Moneda este un gros de bronz, ce are între două cercuri legenda: ELIAS WOIWODA, emisă în perioada 1436—1442. În centru moneda are reprezentat pe avers un cavaler în armură, purtând un coif cu cap de bour, ținând în mina stângă o spadă ridicată, iar pe revers un scut având în cimp o figură ce pare a fi alcătuită din două potcoave cu gura în jos, iar deasupra acestei figuri o cruce cu brațele egale (fig. 8/7)⁶⁴.

Cercetările întreprinse în cadrul secțiunii IX au dus la descoperirea unei monede de argint de tipul șiling, emisă de Henri Reus, conte de Planen, între anii 1469—1470, pentru Ordinul Teutonic⁶⁵ (fig. 8/8).

AȘEZAREA DIN SECOLELE XVI—XVII

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Trotuș în perioada 1976—1981 au dovedit existența unei așezări mai bogate din secolele XVI—XVII. Într-adevăr, aici au fost depistate un număr mai mare de locuințe cu anexele lor și a fost recoltat un material arheologic numeros constând din ceramică de uz casnic și ornamentală, obiecte de fier (unelte agricole și meșteșugărești, scoabe, piroane, cuie, lacăte etc.) și monede.

Din această vreme s-au depistat un număr de 9 locuințe, 3 gropi menajere și un cup 6r.

Din constatările întreprinse a reieșit că locuințele sînt de suprafață, cu pivnițe, din care unele cu fundație de piatră sînt lucrate în tehnica

⁶¹ Panait I. Panait, în *Materiale de istorie și muzeografie*, V, București, 1967, p. 17-18, fig. 3.

⁶² Eugenia Neamțu, în *Arheologia Moldovei*, I, 1961, p. 286-287, fig. 3/3.

⁶³ Al. Bărcăcilă, în *Materiale*, V, p. 779, fig. 2/15.

⁶⁴ Octavian Iliescu, *Moneda în România*, București, 1970, p. 29-30; Octavian Luchian, George Buzdugan și Constantin C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, București, 1977, p. 68, nr. 500.

⁶⁵ A. Angel—R. Serrure, *Traité de numismatique du Moyen Age*, vol. Bologna, 1964, p. 1329-1331; Vezi Al. Artimon, *Materiale*, XVI, manuscris.

paianței. În rindurile ce urmează ne referim la complexele de locuire depistate în zona cercetată și la materialul arheologic recuperat cu această ocazie.

Locuința nr. 10 a fost descoperită în secțiunea V și avea laturile de 4×5 m, iar la intrare de 3×2 m (fig 10 a). Din observațiile efectuate a reieșit că este o locuință cu pivniță de formă rectangulară cu o intrare în beci de formă aproximativ dreptunghiulară. De asemenea s-au descoperit două gropi, una la intrare care avea adâncimea de 2,40 m față de nivelul actual de călcare și de 0,60 m față de podeaua beciului iar altă groapă, mult mai mică, avea adâncimea față de podea de 0,20 m. La baza pământului de umplutură s-au găsit numeroase cahle masate în partea principală a locuinței care proveneau de la o sobă prăbușită în pivniță. De asemenea, în pământul de umplutură scos din locuință s-au descoperit multe creuzete, obiecte de metal, foarte multe deșeuri provenind de la metale (tablă) care ne dovedește că această locuință a aparținut unui meșteșugar ce confecționa obiecte de podoabă (inele).

Din observațiile efectuate a reieșit că această locuință a fost ridicată în prima jumătate a secolului al XVI-lea și a dăinuit până în secolul XVII. Atât pe nivelul de construcție cât și pe podeaua beciului s-au găsit fragmente ceramice caracteristice secolului XVI. De asemenea s-a găsit și o monedă emisă pentru Moldova de Ștefăniță Voievod (1517—1527). La baza pământului de umplutură provenind de la dărînarea construcției s-au găsit fragmente ceramice caracteristice secolului al XVII-lea, care fixează un termen postquem pentru perioada cînd a fost distrusă această locuință. În locuință s-a găsit un bogat material arheologic format din ceramică de uz casnic și ornamentală, obiecte de fier (cataramă, piroane, cuie, unelte meșteșugărești), obiecte de podoabă⁶⁶.

Locuința nr. 8 a fost depistată în secțiunea IV și avea fundația lucrată din piatră de riu legată cu pământ, fiind formată dintr-o încăpere mai spațioasă, de formă dreptunghiulară cu laturile interioare de 4,50 m lungime și 3,50 m lățime. Adâncimea podelei beciului în această încăpere era în medie de 1,80 m față de nivelul actual de călcare. Pe podeaua beciului s-au observat urme puternice de arsură care proveneau de la pardoseala de lemn a locuinței, ce a suferit un puternic incendiu și s-a prăbușit în beci. Cealaltă cameră a locuinței, de formă aproximativ dreptunghiulară, avea laturile interioare de $3,00 \times 2,50$ m, iar adâncimea podelei față de nivelul actual de călcare era în medie de 1,00 m (fig. 10-b). În locuință se intra printr-un coridor lung de 3,75 m și lat de 1,50 m care avea adâncimea medie față de nivelul actual de călcare de 0,45 m.

Cu prilejul dezvelirii locuinței s-au întreprins observații utile privitoare la tehnica de construire a ei. Astfel, în pământul de umplutură, scos din locuință, s-au găsit numeroase bucăți de chirpic (unele mai mari, altele mai mici) ce aveau imprimate pe ele urme de birne și loazbe.

⁶⁶ O descriere detaliată asupra acestei locuințe și a materialului recoltat ici vezi Al. Artimon, *Materialie*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612-617.

Acest lucru ne determină să afirmăm că pereții construcției, la suprafața solului erau lucrați în așa numita tehnică a paiantei.

Din observațiile efectuate a reieșit că locuința a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, așa cum reiese din fragmentele ceramice găsite pe nivelul de construcție, cât și pe baza unei monede emisă de Ferdinand I pentru Ungaria la anul 1554, și găsită pe podeaua beciului. Locuința a suferit un puternic incendiu în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa cum rezultă din materialul găsit în umplutura pământului scos din locuință⁶⁷.

Locuința nr. 1, a fost descoperită în secțiunea I fiind de formă dreptunghiulară cu laturile de $4,25 \times 2,50$ m. În colțul de sud-vest a locuinței s-a observat existența unei gropi de par cu adâncimea față de nivelul podelei de 0,50 m și avînd diametrul de 25 cm. Altă groapă de par s-a găsit pe latura de vest cu adâncimea de 48 cm față de nivelul podelei și un diametru de 23 cm. De asemenea s-au găsit și resturile carbonizate de la o birnă de stejar (fig. 11). În pivnița locuinței s-au găsit numeroase cable provenind de la o sobă ce s-a prăbușit aici, în urma distrugerii ei.

Locuința a fost construită în a doua jumătate a secolului al XVI-lea așa cum rezultă din fragmentele ceramice caracteristice acestui veac și găsite pe nivelul de construcție.

Adâncimea maximă a beciului avea 1,30 m față de nivelul actual de călcare. Din observațiile efectuate a reieșit că a fost distrusă în a doua jumătate a secolului al XVII-lea⁶⁸.

Locuința nr. 11, descoperită în secțiunea VII și cercetată integral, de formă rectangulară, cu lungimea de 6,40 m și lățimea de 5,30 m, avea și un mic girlici în pantă lină de pătrundere în locuință cu dimensiunile de $2,30 \times 2,20 \times 1,90$ m (fig. 12). Urmele acestei case cu pivniță nu se vedeau la suprafața solului. În săpătură, ea a apărut sub forma unei gropi adînci de 1,70 m și ocupînd o suprafață de 50 m², reprezentînd pivnița casei. Beciul locuinței era căptușit cu birne și scinduri din care s-au mai păstrat bucăți carbonizate din acest material lemnos. Adâncimea maximă a beciului față de nivelul actual de călcare este de 1,70 m. La intrarea în beci prin girlici, adâncimea variază între 0,80—1,20 m. O parte din grinzile și scindurile carbonizate proveneau și de la tavanul și acoperișul casei.

Din observațiile efectuate a reieșit că această locuință a fost ridicată în a doua jumătate a secolului al XVI-lea, după cum o dovedesc fragmentele ceramice găsite pe nivelul de călcare, cit și găsirea unei monede în condiții stratigrafice clare, emisă la 1583 de Rudolf II, pentru Ungaria.

Distrugerea locuinței a avut loc în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, așa cum rezultă din materialul arheologic găsit în umplutura pământului scos din beci.

⁶⁷ Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 604-612.

⁶⁸ Al. Artimon, *Raport preliminar asupra cercetărilor arheologice de Tg. Trotuș* (1976—1977), manuscris.

În colțul de vest al beciului s-au găsit numeroase cahle care proveneau de la o sobă de la parterul construcției, prăbușită în această zonă, ca urmare a distrugerii locuinței.

În locuință s-a găsit un bogat material arheologic format din ceramică de uz casnic și ceramică ornamentală (cahle, din care unele cu inscripție), obiecte de fier (piroane, scoabe, cuie, cuțite, amnare, belciuge, balamale etc.) și monede ⁶⁹.

Cercetările întreprinse în această zonă au depistat și locuințele 4, 9, 14, care n-au fost studiate integral din cauza existenței culturilor cerealiere care nu ne-au permis extinderea săpăturilor în perimetrul respectiv. Între aceste locuințe merită să menționăm că una din ele (L4) avea fundația lucrată din pietre legate cu pământ (fig. 2).

În zona cercetată au fost descoperite trei gropi menajere și un cuptor.

Astfel, în secțiunea IV, a fost dezvelită *groapa nr. 1*, de formă tronconică, adâncă de 1,55 m față de nivelul actual de călcare și săpată în secolul XVI, așa cum reiese din situația stratigrafică și pe baza materialului arheologic scos din umplutura pământului din groapă ⁷⁰.

Intr-adevăr, în groapă au fost găsite fragmente ceramice din această vreme, cărbuni, pietre, oase.

Groapa nr. 2 a fost descoperită în secțiunea II și a distrus o locuință din secolul XV, fiind de formă tronconică, adâncă de 1,07 m față de nivelul actual de călcare și săpată în secolul XVII, așa cum rezultă din fragmente ceramice găsite în umplutura pământului scos din groapă.

Groapa nr. 3, descoperită în secțiunea VIII, de formă tronconică, adâncă de 1,47 m față de nivelul actual de călcare, a fost săpată în secolul XVII, așa cum reiese din situația stratigrafică și pe baza materialului arheologic recoltat din umplutura pământului scos din groapă. Cu prilejul cercetărilor s-au scos din groapă mai multe materiale arheologice printre care menționăm o teslă, un cuțit, o drimbă, un foarfece, o cheie, o scoabă, o verigă trilobată pentru prins curelele de la hamuri și căpestre, un piron. De asemenea s-au găsit mai multe fragmente ceramice, o farfurie lucrată din pastă de culoare cenușie, o farfurie ornamentală, pictată la interior. Din cadrul ceramicii ornamentale, menționăm găsirea unei cahle, în stare fragmentară, nesmălțuită, cu reprezentarea unui cavaler medieval cu sabie. De asemenea un fragment provenind de la o cahlă nesmălțuită cu reprezentarea unui cavaler cu flamura. În groapă s-au găsit și trei monede, una emisă de Sigismund III (1587—1632), pentru orașul Riga, de tipul solidus, alta emisă tot de Sigismund III la anul 1627 și ultima monedă emisă de Gustav Adolf (1611—1632) pentru orașul Riga ⁷¹.

Cuptorul nr. 1, a fost descoperit în secțiunea V și făcea parte din complexul locuinței 10, fiind folosit de meșterul ce confecționa obiecte de podoabă și cărui a fi aparținerea și locuința respectivă. Cuptorul avea

69 Al. Artimon, *Materiale*, XV, Brașov, 1981 (sub tipar).

70 Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 604, fig. 7/3.

71 Al. Artimon, *Așezarea medievală de la Tg. Trotuș în lumina descoperirilor arheologice din 1981*, *Materiale*, XVI (manuscris).

adâncimea de 1,20 m față de nivelul actual de călcare, iar pereții aveau o grosime a arsurii de 10 mm ⁷² (fig. 10).

În afara complexelor de locuire descrise mai sus, merită să menționăm că în jurul bisericii depistată în secțiunea X și datată în secolul XV, au fost dezvelite un număr de 15 morminte, din secolele XVI—XVII (fig. 2).

La mormintele dezvelite s-au efectuat observații asupra felului de înmormintare, a ritului și obiectelor de inventar găsite în ele.

Inhumația s-a făcut în sicrie. Adâncimea la care se aflau scheletele față de nivelul actual de călcare, variază între 0,60 și 1,00 m.

Morții au fost inhumați culcați pe spate, cu brațele fie paralele cu corpul, fie indoite din cot și așezate cu palmele pe piept sau abdomen.

La unele morminte o palmă se sprijinea pe piept și cealaltă pe abdomen. Ritul de înmormintare era cel creștin, inhumații fiind orientați cu capul la vest și picioarele la est, cu mici deviații datorate poate anotimpului în care s-a făcut înmormintarea.

Inventarul mormintelor este extrem de sărac, atât din punct de vedere al calității, cât și valorii artistice a lor. Din cele 15 morminte numai la 4 din ele s-au descoperit piese de inventar.

Menționăm descoperirea la mormintul nr. 2 a unei monede emise de Sigismund I (1506—1548), pentru Polonia. La mormintul nr. 5 s-au găsit doi nasturi globulari, iar la mormintul nr. 11 s-a găsit o monedă emisă de Maximilian II, pentru Ungaria. Numai la mormintul nr. 14 s-au găsit mai multe copii folosite la încheiatul hainelor.

În complexe de locuire aparținând așezării din secolele XVI—XVII s-a descoperit un bogat material arheologic format din ceramică de uz casnic, ceramică ornamentală, obiecte de fier (unelte meșteșugărești, unelte agricole, piroane, cuțite, cataramă, amnare, balamale, chei, virfuri de săgeți etc.) și monede ⁷³.

Cu prilejul cercetărilor efectuate aici s-a găsit un număr relativ mare de obiecte de fier care dovedește una din îndeletnicirile de bază ale orașenilor și anume meșteșugul prelucrării fierului. Cu toate că pînă în prezent nu s-a găsit nici un atelier de fierărie, existența în zona cercetată a unor numeroase lupe și zgură ne dovedește prezența aici a unor meșteșugari care prelucrau fierul, așa cum s-a găsit și locuința-atelier a unui meșter ce confecționa obiecte de podoabă.

În funcție de utilizarea lor obiectele de fier pot fi împărțite în mai multe categorii :

- a) piese provenind de la locuințe ; b) obiecte de uz curent ; c) unelte ; d) armament, echipament militar și harnașament ; e) alte obiecte.

La construirea locuințelor au fost utilizate piese de fier ca : cuie, piroane, țigini, scoabe, balamale, închizători de uși, belciuge etc. Cuiele și piroanele sînt dreptunghiulare în secțiune, subțindu-se spre virf și cu

⁷² Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612.

⁷³ În lucrarea de față nu ne vom referi în mod detaliat asupra descrierii acestui material arheologic, întrucît a făcut obiectul studiului în rapoartele anuale de cercetare arheologică prezentate la sesiunile de la Tulcea (1980), Brașov (1981) și Vasil (1982).

floarea în formă de ciupercă sau dreptunghiulară (fig. 13). Ele au fost găsite în număr mare în locuințele 4,8,10, și 11.

Pentru fixarea ușilor și ferestrelor locuințelor s-au folosit țiței și balamale. Țiținile folosite au forma unui unghi drept (fig. 13/4). S-au găsit și balamale foliforme. De asemenea s-au descoperit numeroase scoabe în formă de U, în formă de L și în formă de ac (fig. 13/5-6), cît și belciuge, închizătoare de uși, lăcăte și chei (fig. 13/7-10 ; 15/9). În suprafața cercetată s-au găsit în locuința nr. 11, două lăcăte cu corpul circular (fig. 13/7,10) și un lăcătel în formă de butoiăș (fig. 13/9).

De asemenea s-au găsit și numeroase chei cu tija cilindrică, iar dispozitivul de acționare a mecanismului de închidere, de formă dreptunghiulară, și mînerul în formă de verigă se sprijină pe tija cheii (fig. 13/8).

Între obiectele de uz curent menționăm descoperirea în locuința nr. 11 a unui amnar de formă elipoidală cu capetele rotunjite și avînd la una din părți un orificiu (fig. 13/11). Un exemplar asemănător s-a găsit la Baia ⁷⁴, însă care este datat în secolele XIV—XV.

În locuințe s-au găsit și numeroase cuțite care sint grupate în două tipuri diferite : cuțite prevăzute cu peduncul și cuțite prevăzute cu mîner în formă de lamă și plăsele prinse de acestea cu nituri (fig. 14/1,2).

Între uneltele găsite în suprafața cercetată menționăm două cosoare, un toporaș, o teslă, o coasă (fig. 14/4-6, 9). De asemenea, în locuința-atelier s-au găsit numeroase unelte folosite la confecționarea obiectelor de podoabă (inele) printre care menționăm un dorn, un străpungător, mai multe cuțitașe, dălțițe și un foarfece ⁷⁵.

Cu prilejul cercetărilor de la Tg. Trotuș s-au găsit și piese de armament, echipament militar și harnașament. Între acestea, menționăm găsirea unor virfuri de săgeți de diferite tipuri cu peduncul și cu tub de înmănușare (fig. 15/7-8) și a unor verigi trilobate pentru prins curelele de la hamuri și căpestre (fig. 14/10).

În cursul cercetărilor au fost scoase la lumină numeroase alte obiecte printre care enumerăm drimbe, cataramе de diferite tipuri, crampoane din fier pentru gheață, manșoane de fier etc. (fig. 15/4-5 ; 8, 11).

Privit în ansamblu, materialul fieros descoperit la Tg Trotuș și aparținînd secolelor XVI—XVII este destul de bogat și variat față de secolele anterioare.

Între meșteșugurile practicate de locuitorii Tg. Trotușului, *olăritul* a ocupat un loc deosebit așa cum rezultă din numeroasele materiale descoperite în această așezare și care se împart în ceramică de uz casnic și ceramică ornamentală (cahle de sobă).

În cadrul nivelului de locuire din secolele XVI—XVII s-au descoperit numeroase vase : oale-borcan, căni, pahare, castroane, farfurii, capace etc. Ceramica din această categorie este lucrată la roata rapidă, smălțuită și nesălțuită și se caracterizează printr-o pastă avînd în compoziție nisip cu bobul mijlociu. Predomină ceramica de culoare roșu cără-

⁷⁴ Eugeniu Neamțu, Vasile Neamțu, Stela Cheptea, *op. cit.*, p. 62, fig. 33/1.

⁷⁵ Al. Arțimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 616, fig. 15 și 16.

miziu, dar s-au găsit și exemplare de culoare cenușie⁷. De asemenea s-au găsit și vase lucrate din pastă albă (caolin).

Ceramica de la Tg. Trotuș are apropiate analogii cu vasele de același tip descoperite la Iași⁷⁷, Adjuda Vechi⁷⁸, Traian-Zănești⁷⁹, Baia⁸⁰, datată în secolele XVI—XVII (fig. 15/1,3 ; 6-7,10).

O valoare deosebită o prezintă *ceramica ornamentală* găsită în locuințe. Prin varietatea și bogăția acestui material arheologic ne putem face o imagine asupra gradului de dezvoltare la care ajunsese pătura orășenească de la Tg. Trotuș în secolele XVI—XVII. Ceramica de interior utilizată în dublu scop — practic și estetic — a fost destinată cu precădere construirii sobelor care făceau parte integrantă din arhitectura interioară a locuinței. Cahlele smălțuite și nesmălțuite sînt lucrate dintr-o pastă consistentă avînd ca degresant nisip cu bobul mic, mijlociu și mare și chiar, în unele cazuri mici pietricele, care le dau un aspect zgrunțuros.

Modelarea cahlilor s-a făcut cu *tiparul*, iar arderea lor s-a produs în cuptoare obișnuite de olar, după procedeul arderii oxidante care a dat tuturor pieselor o culoare roșie-cărămizie. Unele cahlle au fost smălțuite în verde.

Marea majoritate a cahlilor de la Tg. Trotuș aparțin categoriei de cahlle cu fața plină și cu olanul deschis.

Tipul I. În acest tip includem o cahlă și cîteva fragmente, descoperite în locuințele 10 și 11. Cahla din locuința 10, de formă rectangulară, cu laturile de $21,2 \times 1,8$ cm, este lucrată din pastă cărămizie, nesmălțuită și are reprezentat un cavaler călare spre dreapta îmbrăcat în armură și care ține o lance. Sub picioarele calului sînt redată trei cercuri ce se întretaie (fig. 16/1).

Tipul II cu două variante cuprinde mai multe cahlle întregi și alte fragmente descoperite în locuința 10. Cahlele aparținînd primei variante, de formă dreptunghiulară, cu laturile de $27,4 \times 16 \times 1,8$ cm au un chenar pe margine și sînt despărțite în două de o bandă formată din pătrățele în mijlocul cărora sînt redată puncte. Partea superioară a cahllei este decorată cu motive vegetale stilizate, iar partea inferioară cu motive geometrice (fig. 16/5). A doua variantă cuprinde cahlle ce corespund ca decor primei variante dar sînt mai mari, cu laturile de $30 \times 22 \times 1,2$ cm (fig. 16/3).

Tipul III cuprinde un exemplar în stare fragmentară, descoperit în locuința 10, nesmălțuită, de formă rectangulară, decorată cu motive florale și cu laturile pătrate de $22 \times 12 \times 2$ cm⁸⁰.

⁷⁶ O descriere mai amplă a ceramicii de uz casnic găsită la Tg. Trotuș și aparținînd secolelor XVI—XVII a fost prezentată în rapoartele anuale de cercetare arheologică (vezi Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 612-615, fig. 10 și fig. 11 ; Al. Artimon, *Materiale*, XV, Brașov, 1981 (sub tipar).

⁷⁷ Al. Andronic, Eugenia Neamțu, M. Dinu, op. cit., p. 223-226, fig. 30 și fig. 32/1, 2.

⁷⁸ Al. Artimon, in *Carpica*, 1976, p. 244-248, fig. 8—9.

⁷⁹ Gh. Bichir, *SCIV*, 18, 1967, 2, p. 317-319.

⁸⁰ Al. Artimon, *Materiale*, XIV, Tulcea, 1980, p. 615, fig. 12/4.

Tipul IV În acest tip se includ câteva fragmente de cahle nesmălțuite printre care unul găsit în locuința 10 este decorat cu motive vegetale stilizate și cu flori de lealea în colțurile cahlei⁸¹.

Tipul V cuprinde două cahle întregi și câteva fragmentare⁸², nesmălțuite, găsite în locuința 11. Cahlele de acest tip au laturile de circa $0,210 \times 0,175$ m, iar gardina de 4 cm. Pe marginea cahlei este redat un chenar ornamentat cu linii verticale succesive, iar în plan central este redat un alt chenar în forma unui octogon având în interior un vas de formă conică cu o floare stilizată. La cele patru colțuri exterioare ale octogonului sînt redade patru flori de crin stilizate.

La partea superioară a cahlei, între florile de crin este un chenar în interiorul căruia este scris cu litere latine majuscule: MIKAI. De asemenea la partea inferioară a cahlei, între cele două flori de crin, într-un chenar este scris cu majuscule latine: PHTIHET (cu precizarea faptului că de această dată tiparul este inversat și numai la o atență descifrare s-a obținut conținutul enunțat mai sus) (fig. 16/2). Observațiile întreprinse pînă în prezent asupra acestor cahle ne dovedesc că, probabil, este vorba de un meșter care a conofecționat aceste cahle pe nume: MIKAI PHTIHET.

S-ar putea emite și ipoteza că aceste cahle să fi fost comandate de proprietarul casei și care a solicitat să i se menționeze pe ele și numele lui.

Descoperirea în cauză nu este singulară, intrucit au mai fost găsite cahle cu inscripție și în alte localități: Baia⁸³, Tirgoviște⁸⁴, Suceava⁸⁵, Roșia⁸⁶, Făgăraș⁸⁷. Ceea ce trebuie să menționăm însă este faptul că pînă în prezent nu s-au mai descoperit cahle cu inscripție de acest tip ca la Tg. Trotuș. Ele prezintă valoare deosebită pentru cunoașterea realităților istorice din orașele medievale românești ale acestor vremuri.

Tipul VI. În acest tip se includ mai multe cahle întregi și alte fragmente descoperite în locuința nr. 11. Cahlele de acest tip au dimensiunile de $0,214 \times 0,185$ m, iar gardina este circa 4,5 cm. Pe marginea cahlei este redat un chenar dreptunghiular, iar în plan central apare un alt chenar în forma unui octogon, avînd în interior un vas cu trei flori stilizate, aranjate în cruce. La colțurile exterioare ale octogonului sînt redade alte patru flori de lealea stilizate. Între aceste flori, atît la partea superioară a cahlei, cît și la cea inferioară, este redat un briu de linii în zig-zag, motiv întilnit și în arta populară românească (fig. 16/6). Cahlele sînt smălțuite în verde deschis.

81 *Ibidem*, p. 615, fig. 12/5.

82 Al. Artimon, *Materiale*, XV, Brașov, 1981 (sub tipar).

83 Vezi SCIVA, 25, 1974, 3, p. 474, fig. 1 și p. 475.

84 Barbu Slătineanu, *Ceramica feudală românească și originile ei*, București, 1958, p. 111, fig. 114.

85 Paraschiya Victoria Batariuc, în *Anuarul Muzeului județean Suceava*, 1980, p. 663-665.

86 Th. Nagler, în *Culegere de studii și cercetări*, Muzeul regional Brașov, 1967, p. 147, fig. 9.

87 Ana Iliescu și Voica Pușcașu, în *Buletinul Monumentelor Istorice*, anul XXXIX, nr. 4, 1970, p. 13-14, fig. 5.

Tipul VII. Cahlă descoperită într-un singur exemplar în locuința nr. 11, are laturile de $0,185 \times 0,155$ m, nesmălțuită și decorată cu motive geometrice stilizate și care reprezintă soarele sub forma unor rozete compuse (fig. 16/7). Asemenea motive sînt des întîlnite în arhitectura și arta populară românească.

Tipul VIII. Cahlă, găsită într-un singur exemplar în locuința 11, nesmălțuită, de formă pătrată cu laturile de $0,215 \times 0,215$ m, este decorată cu briuri de linii în acolade, în interiorul cărora sînt redată motive vegetale stilizate (frunze de stejar) (fig. 17/4).

Tipul IX. Cahlă, descoperită într-un singur exemplar, nesmălțuită, de formă dreptunghiulară cu laturile de $0,165 \times 0,120$ m este decorată cu motive geometrice, constînd din proeminențe rectangulare, dispuse uniform în șiruri (fig. 17/7).

Tipul X. În acest tip includem mai multe cahle întregi și fragmentare, nesmălțuite, găsite în locuințele 1 și 11. Cahlele de acest tip au laturile de cca. $0,242 \times 0,193$ m, de formă dreptunghiulară, cu un chenar pe margine, ornamentat cu linii verticale și orizontale, iar în plan central este decorat cu motive florale și vegetale stilizate (fig. 17/1).

Tipul XI. Cuprinde mai multe cahle întregi și unele fragmente descoperite în locuința nr. 1. Cahlele de acest tip sînt de formă rectangulară cu laturile de cca. $0,203 \times 0,187$ m, decorate cu un șir de ancore, iar în plan central, într-un pătrat sînt redată două vrejuri oblice stilizate (fig. 17/6).

Tipul XII. Cahlă, fragmentară și nesmălțuită, găsită într-un singur exemplar, decorată cu motive zoomorfe (un animal fantastic) și vegetale (fig. 17/5).

Tipul XIII cuprinde cîteva fragmente și o cahlă aproape întreagă, ce are reprezentat un cavaler călare spre stînga, cu sabia ridicată în mîna stîngă. Se mai observă un buzdugan, iar cu mîna dreaptă ține hățurile calului (fig. 17/2).

Tipul XIV. Includem în acest tip cîteva cahle fragmentare decorate cu motive florale vegetale și stilizate (fig. 17/3).

Tipul XV. Din această categorie sînt descoperite mai multe cahle întregi de la partea superioară a sobei, în diverse variante, decorate cu motive geometrice și florale stilizate (fig. 17/8). Cu prilejul cercetărilor arheologice s-a descoperit în locuința nr. 10 o cahlă traforată de coronament în formă de placă crenelată, decorată cu motive florale și geometrice (fig. 16/4).

În zona cercetată au fost găsite și alte fragmente de la cahle, dar care nu reușim încă să le încadrăm într-un tip specific, întrucît nu cunoaștem tot repertoriul decorativ.

Cahlele descoperite pînă în prezent la Tg. Trotuș, datează din secolele XVI—XVII și se înscriu într-un repertoriu destul de variat, reflectînd nivelul înalt atins de meșteșugul olăritului. Ele constituie un indiciu prețios pentru înțelegerea mai corectă a procesului de urbanizare a acestei importante așezări din Moldova, ca și a anumitor particularități ale culturii materiale și spirituale a locuitorilor ei. Prin toate elementele și particularitățile lor, cahlele de la Tg. Trotuș sînt documente revela-

toare ale artei, arhitecturii și într-un sens mai general, al civilizației medievale românești.

În cadrul așezării din secolele XVI—XVII s-au găsit obiecte de podoabă și monede.

Între obiectele de podoabă menționăm un inel descoperit în locuința nr. 8, lucrat din bronz și care are veriga bătută odată cu placa. Capătul superior al verigii este rupt. Placa inelului are pe ea incizată o floare stilizată și pe părțile mai groase ale verigii de lingă placă sînt incizate trei linii, de o parte și de alta a plăcii (fig. 18/1).

În locuința nr. 10 a fost descoperit un inel lucrat din bronz cu diametrul interior de 21 mm și diametrul plăcii de 10 mm care are veriga bătută odată cu placa. Capătul superior al verigii este rupt. Placa inelului are un decor reprezentînd o pasăre (corb) stilizată (fig. 18/2).

Cercetările arheologice au scos la iveală și locuința unui meșteșugar ce confecționa obiecte de podoabă (inele). Într-adevăr, cercetările întreprinse la locuința nr. 10 au relevat existența a unor numeroase materiale de prelucrare (tablă etc.) în vederea confecționării obiectelor de podoabă cit și descoperirea unor unelte meșteșugărești de prelucrare. Au fost găsite inele confecționate de acest meșteșugar, care aveau veriga din tablă de bronz, iar placa din monede ce circulau în această vreme. Inelele sînt foarte corodate, într-o stare precară de conservare, determinate și de condițiile în care s-au găsit: umiditate excesivă a solului, dar între acestea menționăm un inel păstrat în condiții mai bune (fig. 18).

În cadrul așezării s-au găsit și monede, dintre acestea au putut fi identificate majoritatea lor, datînd din secolele XVI—XVII, iar o mică parte fiind foarte uzate sau, din cauza umidității excesive a solului, chiar cu totul deteriorate, n-au fost descifrate.

Din totalul monedelor identificate, două sînt emisiuni moldovenești de la Ștefăniță Voievod (1517—1527). Astfel, un gros de bronz, emis de acest domnitor s-a găsit în locuința nr. 10 (fig. 18/4). O altă monedă emisă de Ștefăniță Voievod s-a găsit în cercetările de suprafață efectuate la cca 100 m sud de săpăturile arheologice.

Între emisiunile monetare pentru Polonia menționăm descoperirea unei monede în secțiunea X la mormîntul nr. 2 și emisă în 1508 de Sigismund I (1506—1548), fiind de tipul jumătăți de groși de argint. De asemenea, în secțiunea IX s-a găsit o monedă emisă de Sigismund I la anul 1518, dar pentru Lituania (fig. 18/5). Un fragment de monedă emisă pentru Lituania de Sigismund I s-a găsit în secțiunea IX, caroul 11 la adîncimea de 0.70 m.

De la Sigismund II August (1544—1572) s-a descoperit în secțiunea IX, caroul 13, o monedă emisă pentru Lituania în anul 1560 (fig. 18/6).

Cercetările arheologice au scos la iveală din locuințe și gropi menajere cinci monede emise pentru Polonia și orașul Riga de Sigismund al III-lea (1587—1632). Unele din aceste monede sînt de tipul solidus și-au fost găsite în secțiunile VIII și IX (fig. 18/8—10).

În suprafața cercetată s-au descoperit și monede emise pentru Ungaria. Un exemplar găsit în locuința nr. 10, de tipul dinar, a fost emis de Matei Corvin între anii 1489—1490. De asemenea, de la Ferdi-

nand I (1527—1564) s-au descoperit monede în locuințe emise la anii 1539, 1549 și 1554. Doi dinari emiși de Maximilian II (1564—1576), unul la 1570 și altul la care nu s-a putut identifica anul, au fost găsiți în secțiunile IX și X (la mormintul nr. 11). De la Rudolf al II-lea (1576—1609) s-au găsit două monede (dinari) emise la 1583, din care unul în locuința 11 și altul în secțiunea IX, în caroul 11.

Între monedele găsite la Tg. Trotuș, două au fost emise pentru Imperiul otoman. Între acestea menționăm un aspru de argint din sec. XVI, găsit în secțiunea IX și pentru care nu s-a putut descifra emitențul și o aceea emisă de sultanul Mehmed III (1595—1603).

Alte monede descoperite la Tg. Trotuș sînt emise de Gustav Adolf (1611—1632), între care menționăm o monedă de tipul solidus, emisă pentru orașul Riga și găsită în groapa menajeră din secțiunea VIII (fig. 18/11).

Au mai fost descoperite monede emise de Cristina (1634—1654), de Ioan II Casimir (1648—1668) și Carol XI (1660—1697)⁸⁸.

Descoperirile monetare de la Tg. Trotuș au contribuit la datarea complexelor medievale de locuire și totodată ele atestă relații intense de schimb ale locuitorilor din Tg. Trotuș atît cu celelalte așezări moldovenești, cit și cu zone mai îndepărtate, de dincolo de granițele Moldovei.

CONCLUZII

Cercetările arheologice întreprinse la Tg. Trotuș în anii 1976—1980 au contribuit la îmbogățirea datelor noastre privitoare la evoluția istorică a acestui oraș în secolele XIV—XVII.

Deși săpăturile arheologice n-au cuprins o zonă mai mare de teren, datorită și faptului că n-a existat posibilitatea extinderii acestor cercetări din motive obiective, considerăm că s-au obținut rezultate bogate pe linia genezei și evoluției istorice a acestui centru urban din Moldova.

Din analiza datelor arheologice reiese că cel mai vechi nivel de locuire datează de la sfîrșitul secolului al XIV-lea, iar așezarea de aici va cunoaște o înflorire deosebită în secolele XV—XVII. Din datele arheologice obținute reiese că nu am surprins centrul așezării din secolele XIV — prima jumătate a secolului al XV-lea și că viitoarele cercetări vor trebui să elucideze această importantă problemă pentru clarificarea începuturilor acestui oraș. Dar chiar și în stadiul actual al cercetărilor arheologice sînt suficiente indicii că Tg. Trotuș a ajuns în a doua jumătate a secolului al XIV un centru comercial și meșteșugăresc înfloritor, încît la începutul secolului al XV-lea să apară în documente și ca unul din punctele vamale importante pentru statul feudal Moldova.

Considerăm că cercetările din această așezare sînt în plină desfășurare și că rezultatele de pînă acum nu sînt încă în măsură să ne ofere soluții pentru toate problemele legate de trecutul istoric al acestui oraș.

⁸⁸ Monedele se află în colecțiile Muzeului de Istorie din Bacău.

Datele arheologice, coroborate cu izvoarele scrise, contribuie, totuși, la elucidarea unor probleme și oferă noi perspective pentru viitoarele cercetări).

Un alt aspect deosebit de important surprins de cercetările arheologice se referă la faptul că cele mai vechi urme de cultură materială medievală, care pot fi datate în secolul XIV aparțin populației românești. Totodată s-au descoperit și urme de cultură materială ce aparțin unor elemente alogene stabilite la Tg. Trotuș. Ne referim la descoperirea unor materiale — în principal ceramică — care atestă, prezența acestor grupuri etnice la Tg. Trotuș, la sfârșitul secolului al XIV-lea. În secolele următoare ea este, de altfel, confirmată și de izvoarele scrise⁸⁹.

Date importante s-au obținut pe linia evoluției istorice a orașului din a doua jumătate a secolului al XV-lea pînă în prima jumătate a secolului al XVII-lea.

Cercetarea metodică a construcțiilor orășenești de la Tg. Trotuș ne-a arătat că majoritatea caselor sunt de suprafață, cu pivniță și construite în tehnica paiantel. Se poate preciza că aceste locuințe erau formate din două sau mai multe încăperi, înălțate pe un subsol al cărui pereți erau câptușiți cu blâni de stejar sau brad, îmbucate în stîlpi puternici care se ridicau deasupra solului, constituind scheletul principal al casei. O încercare de reconstituire ne arată că partea de deasupra solului era ridicată din birne, peste care se aplicau nuiiele sau șipci întretălate, lipite în interior și exterior cu un strat de lut. Între birne și peretele pivniței se bătea pămînt pe o lățime de 0,50 m. În interior pereții erau lutuiți și văruiți. Un loc central în casa unui orășean din această vreme îl ocupa soba, formată din plăci de ceramică (cahle), decorate cu motive geometrice și florale stilizate sau cu reprezentări antropomorfe și zoomorfe.

Bogăția și varietatea materialului arheologic scos la iveală cu prilejul săpăturilor întreprinse aici ne dovedește că acest oraș, situat într-o poziție geografică admirabilă, în apropierea graniței dintre Moldova și Transilvania, cunoaște o dezvoltare însemnată în secolele XV—XVII. Fiind un important centru vamal, avînd în apropiere ocnele de sare, era firesc ca să fie și un centru de producere și desfacere, la care participau negustorii, meșteșugarii și marea majoritate a țăranilor din satele aflate în zona de influență a orașului.

Un rol important în evoluția istorică a orașului l-a avut și centura de așezări rurale din jurul Tg. Trotuș care din punct de vedere economic gravitau către acest centru urban. Menționăm în această direcție faptul că pe baza izvoarelor scrise s-au identificat un număr de mai bine de 35 sate atestate documentar în secolul XV și situate într-o zonă ce nu depășea 30 km. Situații similare s-au întîlnit și la alte orașe și ne referim la Iași⁹⁰ și Bacău⁹¹.

Date importante referitoare la Tg. Trotuș le avem în memoriile călătorilor străini pe care le-am prezentat mai sus. În această direcție

⁸⁹ Vezi nota 20 de la acest articol.

⁹⁰ Al. Andronic, Eugenia Nenciu și M. Dinu, *op. cit.*, p. 271.

⁹¹ Al. Arlimon, *Carpica*, XIII, 1981, p. 28.

menționăm faptul că unele știri în legătură cu situația orașelor din Moldova, în 1562, conține corespondența umanistului Ioannes Belsius, nuntiu habsburgic în Moldova și în care Tg. Trotuș este menționat „oppidum”⁹².

Organizarea orașului Tg. Trotuș, era la fel ca și în celelalte orașe din Moldova, conținând unele elemente din viața orașului polon și din Transilvania cum au arătat unii cercetători⁹³.

Organele locale (șoltuz și pîrgari) erau desemnate anual de obștea tirgoveților, din rîndul meșteșugarilor, negustorilor, dar și dintre cultivații, în funcție și de elementul etnic la Baia, Siret, Roman, Bacău, Huși, Tg. Trotuș⁹⁴. La Huși și Bacău și la Tirgul Trotuș, alternativ un an era un șoltuz ungur (primarius iudex) și alt an, unul român⁹⁵.

În lumina izvoarelor scrise sfatul orașenească de la Tg. Trotuș era alcătuit dintr-un „șoltuz” sau cu alți termeni groff sau „voit” și din 12 pîrgari, aleși de comunitatea orașenească. Șoltuzul și pîrgarii formau sfatul mic, alături de care există și un sfat mare, alcătuit din locuitori de vază ai orașului numiți „sfetnicii tirgului”⁹⁶.

Pecetea Tirgului Trotuș avea ca emblemă un braț cu un ciocan în mină și era în legătură cu exploatarea sării din apropierea orașului.

Un alt aspect important îl constituie prezența la Tg. Trotuș a meșteșugarilor, aproape din toate branșele ca morari, berari, măcelari, postavari, croitori, curelari, blănari, fierari, zugravi etc. În izvoarele documentare sînt menționați în această vreme Iacob Curelarul, Ioan Cojocarul și Rusu Fierarul din Tg. Trotuș⁹⁷. De asemenea, cercetările arheologice au scos la iveală numeroase resturi de lupte și zugră provenind de la unele ateliere meșteșugărești, cit și unelte confecționate în acest oraș.

Izvoarele documentare atestă că orașele din Moldova, printre care și Tg. Trotuș, deveniseră centre însemnate și permanente ale schimbului de mărfuri intern. Ele erau și centre de tranzit, de vinzare-cumpărare și de vîmuire a mărfurilor străine sau moldovene tranzitate sau neguțitorite de negustori străini sau moldoveni⁹⁸.

Tg. Trotuș avea strînse relații comerciale cu Brașovul. O dată cu dezvoltarea orașului Tg. Trotuș și creșterii puterii economice a negustorilor de aici a avut ca urmare desfășurarea unei lupte pentru piață dintre negustorii troțușeni și brașoveni reliefată și de documentul dat de domnitorul Moldovei Ștefan al II-lea la 1435⁹⁹.

⁹² D. Ciurea, VII, p. 30.

⁹³ Ibidem, p. 25.

⁹⁴ D. Ciurea, în *Anuarul Institutului de istorie și arheologie*, Iași, p. 183-185.

⁹⁵ Ibidem, p. 183.

⁹⁶ *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 56-57.

⁹⁷ R. Manolescu, *Comerțul Țării Românești și Moldovei cu Brașovul (secolele XIV-XVI)*, București, 1965, p. 200.

⁹⁸ N. Iorga, *Istoria comerțului românesc, Vălenii de Munte*, 1915.

⁹⁹ M. Cosăbăcescu, op. cit., vol. II, p. 677.

Mai tirziu, sprijinind interesele economice ale orașenilor moldoveni, domniile Moldovei au luat o serie de măsuri menite să ducă la îngrădirea negoțului brașovenilor în țară. În timpul lui Alexandru Lăpușneanu, Anton, cămărașul de ocne, vestea negustorilor din Brașov și din Transilvania că domnul țării a „orinduit să fie patru bilciuri pe an în Trotuș” și anume la 26 septembrie, 8 noiembrie, 16 ianuarie și a treia duminică după paști. „La aceste zile să veniți domnia voastră cu marfă la Trotuș și în aceste zile veți găsi boi și vaci, pește și de toate cîte se află în țara noastră. Iar în alte zile nu e iarmaroc și domnia voastră să nu vă osteniți căci nu veți găsi nimic”¹⁰⁰.

În secolul XVI sînt menționați negustori din Tg. Trotuș ca Toma în 1543, Gavrilă în 1545, Ioan și Cirstea în 1546, Petre în 1547 și în 1549¹⁰¹.

Datele arheologice și izvoarele scrise reliefează și dezvoltarea culturii în orașele medievale românești, aspect ce a fost analizat de unii cercetători¹⁰². Dezvoltarea meșteșugurilor impunea însușirea unor elemente de cultură, necesare la măsurători, schițe, calcule sumare, inscripții. Acest lucru reiese în evidență și prin descoperirea unor cable bogat ornamente și cu inscripții.

Participarea negustorilor din orașele moldovene la negoțul intern le impunea să cunoască scrisul, cititul și socotitul.

În vederea consemnării unor evidențe și transferului unor proprietăți funciare din oraș și tranzacții comerciale se întocmeau registre speciale numite catastife. Într-un act domnesc de întărire din 21 iunie 1589 a unor vii din Tg. Trotuș se menționează că „sînt scrise și în catastihul orașului”¹⁰³. Pentru întocmirea lor sînt menționate în documente diecii — scriitorii de acte, printre care sînt amintiți Ionașco diac la 24 octombrie 1598 din Tg. Trotuș și Ion diac la 3 octombrie 1598¹⁰⁴.

Unii scriitori de acte cu o pregătire superioară erau folosiți de domn și în misiuni diplomatice, ca Iacob notarul (literatus) din Tg. Trotuș, trimis de Alexandru Lăpușneanu la principele Transilvaniei, Ioan Sigismund Zapolia la 22 mai 1561 și 12 decembrie 1564¹⁰⁵.

Documentele evidentiază că în orașe, care erau centrele cele mai populate și mai dezvoltate din punct de vedere economic existau condiții pentru dezvoltarea învățămîntului. În orașe s-au înființat școli pe lîngă cancelaria domnească sau pe lîngă biserici, reședințe episcopale.

Unii copii și tineri din orașe mergeau și la colegii și universități peste hotare. Între studenții din Moldova care frecventau universitatea

100 I. Bogdan, „Documente moldovenești din secolele XV—XVI în arhivele Brașovului, București, 1905, p. 62-63.

101 R. Manolescu, în *Analele Universității București, Istorie, Anul XX, 1. 1971, p. 57.*

102 *Ibidem*, p. 51-70; R. Manolescu, *Cultura orășenească în Moldova în a doua jumătate a secolului al XV-lea*, în *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 47-95.

103 Documente privind istoria României; A. Moldova, veacul XVI, vol. III, p. 433.

104 R. Manolescu, *op. cit.*, p. 70.

105 *Ibidem*, p. 70.

din Cracovia este menționat, la anul 1490, un anume Paulus Pauli (din Troțuș)¹⁰⁶.

Din documentele istorice reiese că orașul a fost reședința unui vechi ținut moldovean căruia i-a dat și numele său. Ținutul Troțușului e constatat documentar la 18 februarie 1466 prin care Ștefan cel Mare întărește lui Ioaniș Izvoareț satul Munte, ținutul Troțuș, pe care acesta l-a cumpărat de la Ivanco Ungureanu și de la soția sa, fiica lui Turău¹⁰⁷.

Din succinta prezentare a datelor istorice și arheologice privitoare la orașul medieval Tg. Troțuș reiese vechimea și importanța lui în viața economico-socială a Moldovei medievale.

Cercetările arheologice vor trebui să se axeze pe studierea exhaustivă a zonei vechi a orașului care să permită formularea unor concluzii definitive legate de geneza și evoluția istorică a acestui important centru urban al Moldovei din secolele XIV—XVII. Aceste cercetări vor duce, desigur, la acoperirea unor lacune care împiedică în prezent o rezolvare acceptabilă a unor probleme determinate de evoluția istorică a acestui oraș.

LA VILLE MÉDIEVALE DE TG. TROTUȘ A LA LUMIERE DES DATES HISTORIQUES—ARCHÉOLOGIQUES

— R é s u m é —

Dans cet étude l'auteur se réfère à l'histoire de la ville de Tg. Troțuș aux XIV-ème et XVII-ème siècles, ayant à la base les sources écrites et les recherches archéologiques. La zone où s'est formée la ville se trouve dans la dépression du Troțuș, près d'une ancienne et importante saline au même lieu d'où commençait le chemin, qui, montant sur les eaux d'Oituz, sortait en Transilvanie à Bretec, arrivant à Brașov, à travers Tg. Secuiesc.

La première mention documentaire de Tg. Troțuș apparaît dans le privilège de commerce accordé par le voivode de la Moldavie, Alexandru cel Bun aux commerçants de Lvov à 6 octobre 1408. Tg. Troțuș est mentionné aussi dans les privilèges de commerce de 18 mars 1434, 29 juin 1456 et 3 juillet 1460. Après qu'il insiste sur le fait que Tg. Troțuș était le lieu des plus intenses exploitations organisées du sel en Moldavie, l'auteur mentionne que Troțuș a été désigné „ville” dans un document de 1466. Il fait référence aussi aux Mémoires de quelques voyageurs étrangers, des XVI—XVII-ème siècles : Bernardino Quirini, Andrei Bogoslavič, Bartolomeo Basseti, Pietro Diodato, Bandini, qui décrivent dans leurs pages la ville de Tg. Troțuș, le nombre de ses habitants et de ses bâtiments. A la suite, l'auteur se réfère aux recherches archéologiques entreprises à Tg. Troțuș en 1976—1981, qui ont eu pour résultat la découverte des quatorze habitations, des quelques fours, des fosses ménagères, des fondaments de quelques églises et d'une cimetière médiévale datant des siècles XIV—XVII.

Après l'analyse stratigraphique du matériel archéologique récupéré, les complexes

¹⁰⁶ *Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare*, București, 1964, p. 80-81.

¹⁰⁷ D.R.H., A, Moldova, II, p. 188.

d'habitation ont été encadrés en deux grandes étapes historiques : les siècles XIV—XV et XVI—XVII.

On a découvert dans le cadre de l'habitat datant des XIVème et XVème siècles, sept habitations, un four d'usage courant et deux fosses ménagères. Le matériel archéologique découvert est formé de céramique, d'objets de fer et des monnaies. La céramique appartenant à la fin du XIVème siècle et à la première moitié du XVème peut être divisée, après la technique, la composition de la pâte, la calcination et après ses formes aussi, en deux catégories. Les plus nombreux objets sont travaillés d'une pâte rouge brique, plus rarement grise, ayant une argile de bonne qualité, qui a dans sa composition du sable avec de petits cailloux et des granules de calcar.

La pâte, bien pétrit est pourtant grossière ce qui fait que les parois des vases soient plus épais que ceux des vases modelés d'une pâte de très bonne qualité. Dans cette catégorie entre les vases-bocal et les soupières de types divers (fig. 6,7). La deuxième catégorie céramique est travaillée d'une pâte de très bonne qualité.

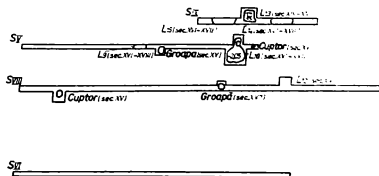
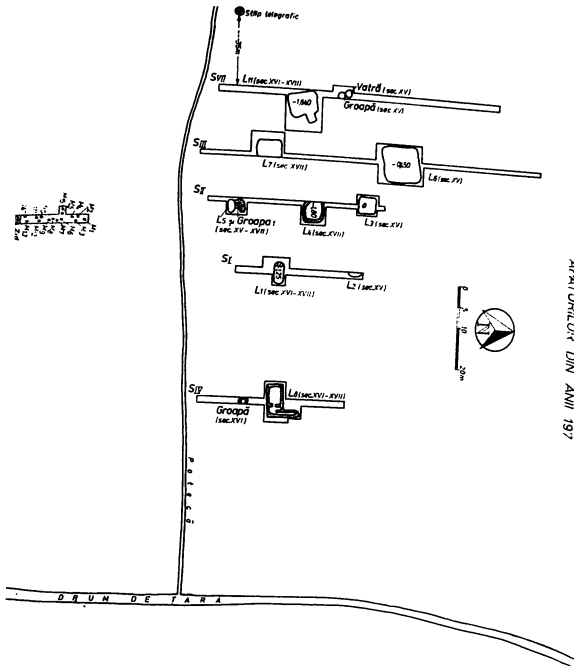
Travaillée à la roue rapide, cette céramique a la pâte bien fraise, les vases ayant dans la fente un aspect compact, sans espaces vides. La céramique d'une pâte fine et grise est formée des brocs au bord trilobé, des cruchons, des verres, des soupières décorés à la petite roue dontée ou au rouleau gravé de plusieurs motifs : sapin, lignes parallèles, verticales, motif estampillé aux figures en relief (fig. 8). La céramique de cette catégorie est attribuée aux colons allemands qui sont venus à Trotuș à la fin du XIVème siècle. Par la suite sont présentés les objets de fer et les monnaies émises pour la Moldavie d'Alexandru cel Bun (1400—1432) et Iliaș Voievod (1435—1442). On décrit aussi une monnaie émise par Henri Reus entre 1469—1470 pour l'Ordre Teutonique (fig. 8,9).

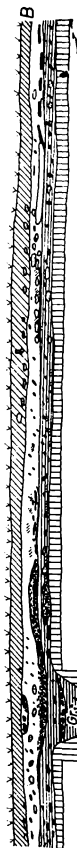
L'auteur se réfère également à l'habitat de XVIème—XVIIème siècles qui est plus riche, parce qu'on a trouvé ici, jusqu'à présent, 9 habitations, 3 fosses ménagères et un four (fig. 10,11).

Le matériel archéologique de ces complexes d'habitation est nombreux, étant formé d'objets de fer, de céramique d'usage courant et ornementale, des monnaies (fig. 13, 14, 15, 16, 17). Parmi les objets trouvés sont présentés quelques types des plaques de terre cuite, avec des motifs floraux, géométrique ou des inscriptions (fig. 16,17). On décrit une plaque de terre cuite décorée avec des motifs floraux sur lesquelles se trouve écrit avec des lettres latines majuscules MIKAI PHTIHET, le maître, qui probablement l'a exécutée (fig. 16/2). Dans l'habitat des siècles XVI—XVII on trouve de nombreux objets ornementaux et des monnaies émises pour la Moldavie par Ștefăniță Voievod, pour Pologne, Lituanie et Riga par Sigismund II August (1544—1572) et Sigismund III (1587—1632), pour l'Hongrie de Matej Corvin, Ferdinand I, Maximilian II et Rudolf II (fig. 18).

À la base des découvertes archéologiques l'auteur émet la conclusion qu'à la deuxième moitié du XIVème siècle Tg. Trotuș est devenu un centre commercial et artisanal prospère, qui a connu une évolution ascendante aux siècles XV—XVI. À la fin de son étude l'auteur se réfère à quelques sources écrites des XV—XVIIème siècles qui traitent des aspects regardant le développement du commerce, l'organisation administrative, le développement de la culture dans la ville médiévale de Tg. Trotuș. À la lumière des dates archéologiques et des sources écrites l'auteur met en évidence l'ancienneté et l'importance de cette ville dans la vie économique-sociale de la Moldavie médiévale.

TG. TROTUS
AFATURILOR DIN ANII 197

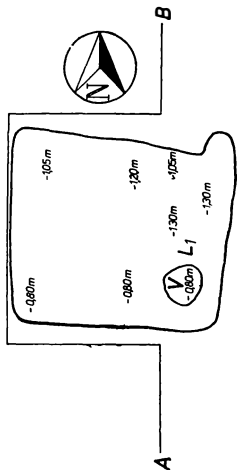

LEGENDA

- Pămînt negru arabil-bază-nivel sec. XVII
- Pămînt cenuşiu închis -nivel sec. XVI-XVII
- Pămînt cenuşiu deschis-nivel sec. XIV-XV
- Pămînt galben murdar-viu
- Vatră
- Cărbuni
- Dungă arsură
- Bucăli pămînt galben
- Dungă pămînt gal
- Lemn putrezit
- Pietre
- Fragmenta cerami
- Pămînt ars
- Strat pietriş

0 0,5 1 2m

a

0 0,5 1 2m

b

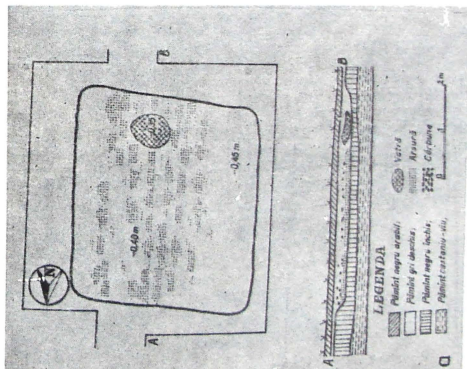
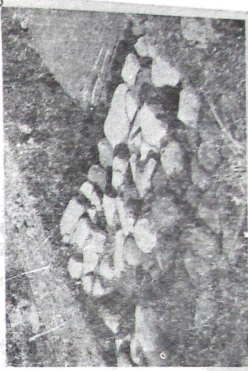
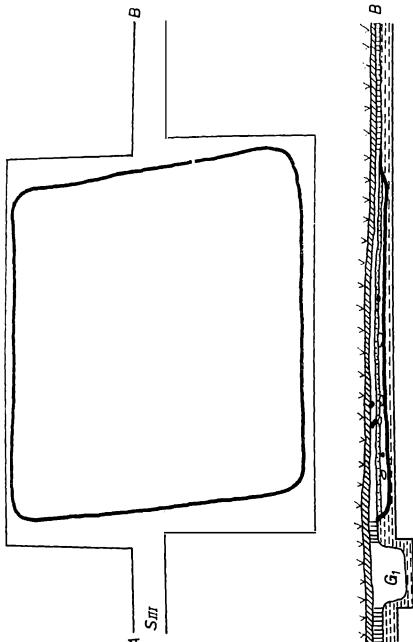

Fig. 4. Ta. Trotuș. a. Planul și profilul locuinței 3; b. Vedere de ansamblu asu ru cuptorului din secolul c. Zidurile bisericii descoperită în secțiunea X.

LEGENDA

- - Pămî ri deschi
- - Pămî
- - Pămî
- - Strat de pămî

- - Strat de pămînt negru ars
- - Fragmente ceramice
- - Obi

1

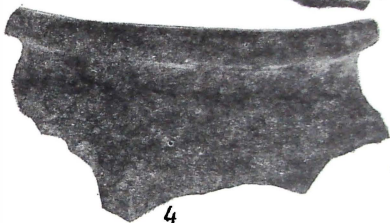
3

2

5

4

8

6

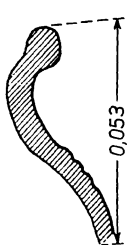
7

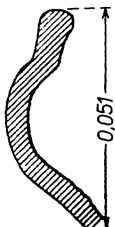
9

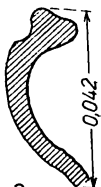
10

1

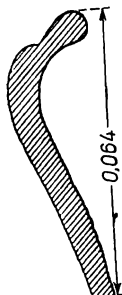
2

3

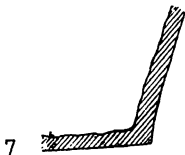
6

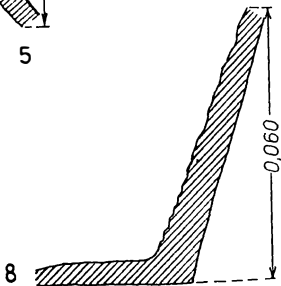
4

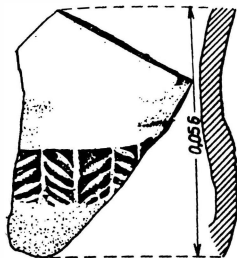
5

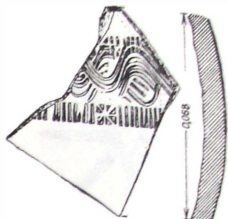
7

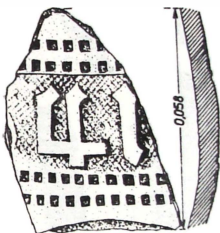
8

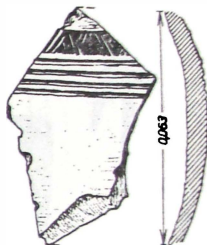
1

2

3

4

5

6

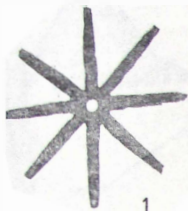

7

8

Fig. 3: Dintre ceramica de uz casnic, obiecte de podoabă și monede din secolul IV. <http://www.cimec.ro> <http://cmiabc.ro>

1

2

3

4

5

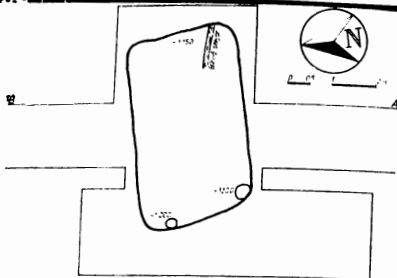
6

7

8

Tg. Trotuș. Planul locuinței nr. 1 din secolele XVI-XVII.

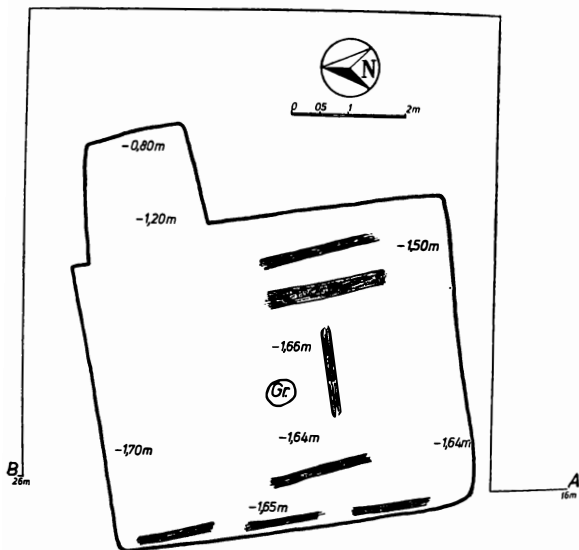

Fig. 12. Tg. Trotuș. Planul locuinței nr. 11 din secolele XVI-XVII.

Fig. 14. Tg. Trotuş. Căminul de fier din secolele XVI-XVII.

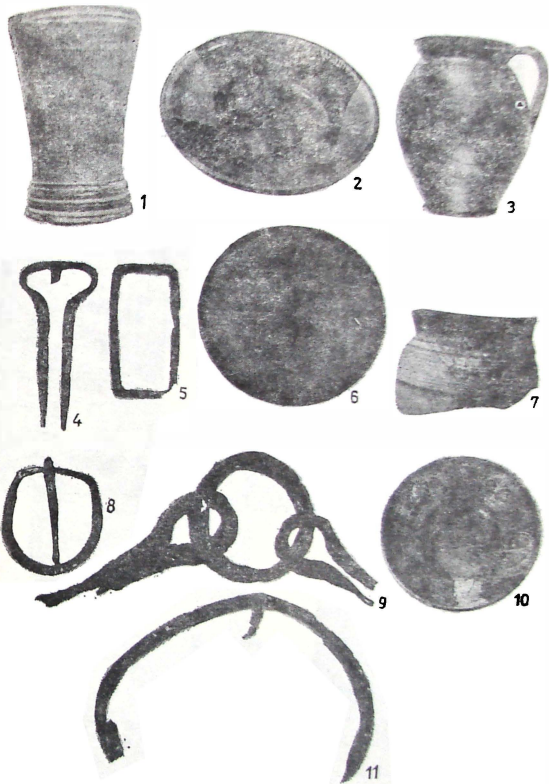
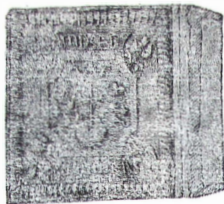

Fig. 15. Tg. Trotuș. Ceramică de uz casnic și obiecte de fier din secolele XVI-XVII.

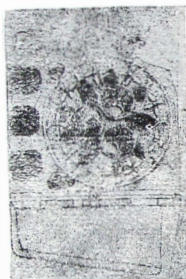
1

2

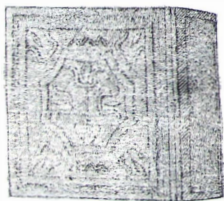
3

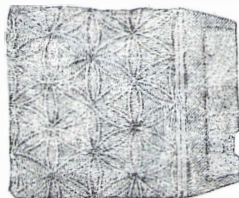
4

5

6

7

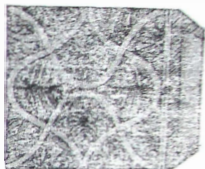
1

2

3

6

7

8

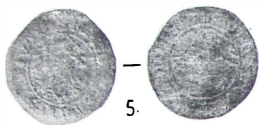
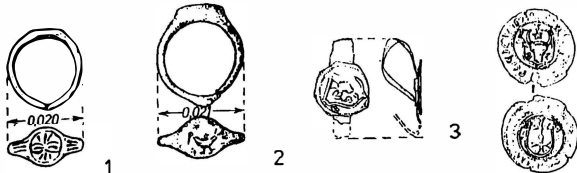

Fig. 18. Tg. Trotuș. Obiecte de podoabă și monede din secolele XVI-XVII.

LÉGENDE DES FIGURES

- Fig. 1. Tg. Trotuș. Plan avec la localisation des fouilles archéologiques.
 Fig. 2. Tg. Trotuș. Plan général des fouilles effectués entre 1978—1981.
 Fig. 3. Tg. Trotuș. a) Profil de la paroi ouest de la section VII (28—42 mètres). b) Le plan de l'habitation 13 des XIVe—XVe siècles.
 Fig. 4. Tg. Trotuș. a) Le plan et le profil de l'habitation 3. b) Vue d'ensemble du fourneau de XVe siècle. c) Vue des fondations de l'église découverte de la Xe section.
 Fig. 5. Tg. Trotuș. Le plan et le profil de l'habitation 8.
 Fig. 6. Tg. Trotuș. Céramique d'usage ménager des XIVe—XVe siècles.
 Fig. 7. Tg. Trotuș. Profils caractéristique pour la céramique d'usage ménager de la première catégorie.
 Fig. 8. Tg. Trotuș. Céramique d'usage ménager, objets de parure et monnaies des XIVe—XVe siècles.
 Fig. 9. Tg. Trotuș. Objets en fer des XIVe—XVe siècles.
 Fig. 10. Tg. Trotuș. a) Plan de l'habitation 10 des XVIe—XVIIe siècles. b) Plan de l'habitation avec la fondation en pierre des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 11. Tg. Trotuș. Plan de l'habitation 1 des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 12. Tg. Trotuș. Plan de l'habitation 11 des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 13. Tg. Trotuș. Objets en fer des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 14. Tg. Trotuș. Objets en fer des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 15. Tg. Trotuș. Céramique d'usage ménager et objets en fer des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 16. Tg. Trotuș. Céramique ornementale des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 17. Tg. Trotuș. Céramique ornementale des XVIe—XVIIe siècles.
 Fig. 18. Tg. Trotuș. Parures et monnaies des XVIe—XVIIe siècles.